

НАФТОВИЙ РИНОК КИЇВСЬКОГО РАЙОНУ (КИЇВЩИНА, ЧЕРНІГІВЩИНА Й ВОЛИНЬ).

(1923/24 р., 1924/25 р. і 1-ше півріччя 1925/26 р.).

ВСТУП.

Нафтові продукти за їх теперішньою номенклатурою мають до 100 різних сортів. Вживають їх на що-найрізноманітніші потреби, але ми поділимо їх на такі основні 4 групи:

1) Паливну. До неї належать — нафта, паливний мазут, гас та бензина.

2) Світильну (гас, піронафт і гарне масло).

3) Мастильну. До неї належать: а) мастильний мазут, гудрони й коломазь, що за зовнішньою ознакою об'єднуються спільною назвою „чорне мастило“. Це — грубші мастильні продукти, що вживають їх, підмазуючи колеса, осі у возах, вагонах, то-що; б) масла й масті, що їх уживають, мастячи частини машин та двигунів, щоб: 1) звести до мінімуму тертя; 2) охолодити варстати й трансформатори; 3) запобігти ржавінню. Масла й собі поділяються на — веретенні та машинові (турбінкові масла, машинові, фуга, сепараторне, велосит і т. ин.), циліндрові, автоли, моторові, компресорні, віскозини, нігроли, вапори, фричус), трансформаторне масло, шкур'яне, фрезолі та ин. До мастів належать — солідоли, графітна, канатна, збройова, то-що. Масті густіші ніж масла і складом своїм консистентні.

4) Інші продукти, вживані для що-найрізноманітніших потреб: асфальтовий гудрон, лак-оліфа — при роботах будівельних, милонафт — для вироблювання мила, парафін, бензол, то-що (наприклад, вазеліни, що йдуть на медичні потреби).

Нафтопродуктів уживають у всіх чисто видах народнього господарства: 1) в промисловості — нафтопаливо, масла; 2) в сільському господарстві — масла (щоб мастити машини й сільсько-господар. знаряддя), чорне мастило (щоб мастити підводи та вози), гас (для палива в тракторах), 3) у транспорті — як у залізничному й вод'яному, так і в авіаційному, вазовому й автомобільному (транспорт уживає всіх видів нафтопродуктів) і 4) в хатньому вжиткові — гас, як світильний матеріал, і инш. (бензина, гарне масло).

Року операц. 1923/24-го в районі функціонувало 54 пункти-нафтосклади; 39 із них перебувало в безпосередній експлоатації Нафтосин-

дикату, а 15 — здано було в орєду (переважну більшість наприкінці операційного року — в серпні й вересні 1924 р.).

Дійова резервуарна місткість тих резервуарів (де переходять нафто-продукти) районних складів становила року 1923/24-го 1.014.000 пуд. (16.600 тон).

По окремих продуктах місткість поділялася так:

	У пудах:	Загальна місткість у %/о/о:
Гас	430.000	42
Нафта	301.000	30
Машинове масло № 2	55.000	5,5
Мастмазут	57.000	5,5
Бензина	21.000	2
Інші	150.000	15
Разом . 1.014.000		100

У 1924/25 операційному році місткість збільшено на 98.000 пуд. і таким чином доведено до 1.112.000 пуд. (18.200 тон), причому збільшення припадає, переважно, на гас і нафту, не міняючи, одначе, виразно співвідношень що-до місткості окремих продуктів.

Перше півріччя 1925/26 р. припадає на сезон не будівельний, через що про зміни місткості за цей період не доводиться говорити.

Коли р. 1923/24 наявна резервуарна місткість дозволяла утворити 3¹/₂—4-місячний запас районного продажу, то до 1925/26 р. обороти так зросли, що ця місткість забезпечувала район тільки на 1¹/₂—2 місяці, причому на окремих складах вона розподілена так нерівномірно, що на одному пункті дає можливість запасти продуктів на місяців п'ять-шість, а на другому ледві на 2—3 тижні ¹⁾). Тимчасом, приватні фірми мали перед війною на деяких пунктах склади місткістю в 2—3 цистерни, напевно не більше за 1—1¹/₂ тижневого запасу продажу, проте, сливе ніколи не відчували перебоїв у постачанні; а тепер, як умови монопольної торгівлі та централізованого ладу управління дали спрмогу збільшити місткість отаких „карликових“ складів, усе-таки постачання їм частенько одбувається в напружених умовах. Сталося це тому, що дуже багато вагонів-цистерн за війни вибуло з обігу, достатньою кількістю нових їх не заступлено, швидкість вантажообігу зменшилася, а пчасти також і тому, що часто „занедужували“ цистерни в дорозі.

Таке становище висуває завдання збільшити рухомий склад цистерн, швидкість їхнього пробігу, а також поповнити місткість ²⁾ найдрібніших складів, що їм загрожує несвоечасне постачання навіть за кращого вантажообігу.

¹⁾ Але, окрім того, тут і середнє по районів не є показове, бо в місяці з малими оборотами місткості вистарчить і на ¹/₂ року, зате в місяці добрих оборотів запаси можна витратити за 1¹/₂—2 тижні.

²⁾ Тепер у нафтових колах дискутують питання про те, що для Нафтосиндикату вигідніше — чи збільшувати одиниці рухомого складу, чи складську місткість.

1. Характер торгівлі.

Нафтова торгівля тую має особливість, що для організації своєї потребує спеціального встаткування. Нафтові продукти в кількостях значніших переховують не в бочках уже, а в спеціальних резервуарах.

З міркувань характеру технічного найзручніше й найраціональніше, коли прибудуть продукти залізницею в цистернах, зливати їх із цистерн в оці резервуари без жадного перевантаження. Для цього прокладають рури, і їми продукт зливають до резервуару з вагону-цистерни. Прокладати рури на відстань далеку технічно важко та дорого. Через те, оскільки вантажі прибувають залізницею (або водою), нафтові склади й будують близько полотна залізниці (або коло річки). Коли склад лежить далеко од станції, то доводиться зливати продукт із цистерни у тару, возити її на склад, а потім знов переливати з тари в резервуари, що, річ цілком зрозуміла, з багатьох причин небажано.

В експлоатації Київського району було скільки таких не побіля станцій (а міських) складів, але р. 1925-го всі їх, за винятком одного — у Звиногородці ¹⁾ — перенесли були на залізницю. З орендованих перебуває в місті два склади.

Отже, нафтосклади, як торговельні одиниці, належать таким організаціям (як, наприклад, лісові, вугільні та інші склади), що мусять розташовуватися ізольовано, далеко од осередку торговельного життя — базару, ринку. В нафтовій торгівлі додається тая ще обставина, що нафтосклади являють загрозу що-до пожежі, і будувати їх десь у центрі міста не можна і з цього погляду.

Лежачи сами коло станцій, склади тут-таки мають і свої контори, не одчиняючи жадних філій у місті чи в містечку. Це трохи ускладняє роботу складу, — щоб регулювати взаємовідносини з покупцями, щоб пересилати гроші, одержувати й відправляти пошту й т. ин., складові доводиться навмисне посилати людей у місто.

Нафтосиндикат є єдиний монополіст на нафтовому ринкові, що має власну сітку складів. Таких складів у всьому СРСР було року 1924/25-го по-над 1.000. Київський район має в своєму віданні (пересічно за 2½ роки) — 55—56 нафтоскладів. Коли сюди додати 18—20 спеціальних нафтових крамниць Синдикату, ми матимемо в усьому районі 73—75 торговельних одиниць. Коли людности в районі 9,5—10 мільйонів чоловіка, на одну торговельну одиницю припадає в середньому 125—130 тисяч чоловіка, а коли виключити крамниці — 170—175 тисяч чоловіка. Площа, що її обслуговує Київський район, становить 11.496 кв. верстов (25% усенької площі УРСР), отже один торговельний пункт обслуговує в середньому 2.200 кв. верстов

¹⁾ Але тут, що правда, є склад і коло станції.

(кранниць сюди ми не залічуємо, вони-бо розташовані в тих самих залюднених місцях, що й склади).

Характером своєї роботи склади — це гуртові пункти. Торговля роздрібна має невеличку вагу.

Спинімося трохи на цьому моменті.

Року 1923/24 гуртову партію встановлено було різно по різних продуктах, залежно од того, який склад завбільшки, причому за гуртові партії брали отакі кількості:

МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ СКЛАДУ	Назва продуктів		
	Гас, нафтопа- ливо, мастило	Машинове масло № 2, коломазь, мило- нафт	Бензина і спец- масла
	У пудах		
Київ	500	250	Для всіх скла- дів 50 пудів.
Біла Церква — Гумань	350	175	
Житомир — Бардичів	250	125	
Перша група складів (більші) . .	200	100	
Друга група складів (середні) ¹⁾ .	150	75	
3-я й 4-а група складів (дрібні) .	100	50	

За обов'язкову умову ставили забір продуктів не більше ніж у 7-денний строк.

Така будова гуртових норм базувалася на тому, що по більших центрах, котрі мають великий оборот, працюють і більші покупці, і, щоб усенький їхній закуп та не став гуртовим, для них повинна бути встановлена висока гуртова норма, а в районі, де розташовані дрібні склади, — навпаки, — діють дрібні покупці — і щоб усенький їхній закуп не пройшов через роздріб, для них треба встановити низьку норму.

Одначе, оця система не виправдала себе з багатьох причин: по-перше — взагалі гуртові норми були надто високі. Рідко котрий покупець може вибрати одночасно чи навіть за 7 день 230 пуд. гасу або мастила чи 100—150 пуд. машинового масла: у нього й обороти не можуть бути такі великі, й посуду не стане для такої кількості; по-друге — сила даного покупця далеко не завсіди перебуває в звязку з тим, чи знаходиться він у районі великого або дрібного складу: в районі дрібного складу може працювати більший покупець, в районі великого — дрібний; по-третє — докладна градація норм утрудняла рахівництво і т. ин.

Не казатимемо вже за те, що співвідношення, наприклад, між гасом, гуртова партія для якого становила 500 пуд. (у Києві), та коломазю,

¹⁾ Контора поділила склади на 4 групи, залежно од їхніх оборотів.

для якої гуртова партія була 250 пуд., брали цілком довільно, а поєднання в одній групі гасу й мастила або машинового масла, коломази та милонафти взагалі не витримувало критики.

Року 1924/25 будову гуртових норм переглянули були й змінили. Того року за гуртову партію по всіх уже продуктах, виключаючи нафту, для всіх уже складів вважають одночасний забір однієї бочки в 12—15 пуд.; що-ж до нафти, то за гуртову партію вважають обов'язковий річний забір покупця од 300 до 1.000 пуд., знову залежно од величини складу. Вийняток для нафти й залишення її в попередньому становищі з'ясовувалося загалом тим самим, чим раніше з'ясовувався розподіл норм що-до всіх продуктів, себ-то залежністю поміж величиною складів і розмірами підприємств, які споживали нафту. Хоча тут є більша підстава, щоб будувати гуртові норми залежно од складів, проте не треба було робити вийнятку для одного продукту. Це, очевидно, було взято на увагу, визначаючи торговельну лінію 1925—26 р., коли гуртову партію для нафти встановлено було для всіх складів у 300 пуд. річного забору.

Даних про розподіл по гуртовому та роздрібному продажеві ми не маємо. Є тільки цифри за 1923—24 рік, найменше показові з огляду на те, що існували, як ми казали допіру, непомірно високі гуртові норми. Однак, для того, щоб дати хоч сяке-таке уявління про розклад продажу, наводимо далі таблицю за 1923—24 рік:

НАЗВА ПРОДУКТІВ	Гуртовий продаж		Роздрібний продаж		
	Кільк.	‰ ‰	Кільк.	‰ ‰	В тому числі ‰ роздріб. крамн.
Гас	15.477	84,1	2 927	15,9	7
Нафтопаливо.	15 385	78,3	4.265	21,7	1,1
Машинове масло № 2	1.528	73,4	554	26,6	3,7
Чорне мастило.	5.695	85	1.005	15	2,1
Бензина	635	75,7	203	24,3	14,7
Інші	694	71,6	275	28,4	10
Разом	39.414	81	9.229	19	2,4

Найбільше через роздріб проходять: машинове масло № 2 (27‰), бензина (24‰) та нафтопаливо (22‰). І це, мабуть, малий відсоток, коли мати на увазі, що сюди залічено синдикатські розподільники, які самим характером своїм є роздрібники.

В звязку із зниженням гуртової норми в 1924—25 і 1925—26 рр., треба гадати, що роздріб в оці роки значно знижується.

Роздрібний забір припадає головним чином на приватну торгівлю, потім на кооперацію, держустанови тільки по машиновому маслу та бензині забирають скільки відсотків у роздріб, а решта продуктів сливе цілком переходить через гурт.

Окрім торгівлі зо складів, нафтопродукт здають покупцям з рейок, причому продаж у таких випадках уважають франко-місце наливання. Це вигідніше для покупців, бо звільняє їх од тягару складських видатків. У районі торгівля на 15—16% (пересічно за 2½ роки) одбувається із здаванням з рейок; забірники тут великі покупці (Півд.-Зах. залізниця, Київські комунальні підприємства, Металотрест, то-що).

Як характерну рису нафтової торгівлі, слід-би було відзначити тут її виразно виявлений сезонний характер що-до окремих продуктів. Але на цьому моменті ми далі спинимося окремо.

2. Порівняння з передвоєнним збутом.

Порівняння ми переводимо з усюди прийнятим 1913 роком. Для нафтопродуктів по цілій кол. рос. державі рік оцей не є рекордний передвоєнний, за який треба вважати 1911 рік, тільки-ж для Київського району цей саме рік дає найбільший збут.

Скількись попередніх зауважень.

Передусім, треба мати на оці, що по нафтопродуктах порівняння з періодом передвоєнним має далеко умовніший характер, аніж по інших галузях народнього господарства.

Револуція внесла більші зміни в самі принципи та систему будівництва господарства. Настійне завдання радянського будівництва є електрифікація. Нехай вона провадиться поволі, все-ж електрика де-далі витискує гас. Хоч-не-хоч повстає питання — чи повинні ми принципово ставити собі за мету досягти передвоєнного рівня збуту? Навпаки, чи не промовлятиме в дальшому зменшення збуту гасу для хатнього вжитку за те, що господарство простує наперед, за те, що якість його, так-би сказати, кращає (електрика замість гасу), за більшу культурність людности? Правда, для років найближчих може й повинно стояти тільки питання про збільшення збуту гасу, але, кажучи про тенденцію, не можна вважати тільки на сьогоднішнє становище.

Що-до нафтопалива треба відзначити, що багато підприємств переходили за цей час з одного ґатунку палива на інші, инколи й по кілька разів; і важко казати, що нормальним є повернення до передвоєнного палива, отже й до передвоєнних співвідношеннів збуту окремих ґатунків палива; тут, може, одбулося бажане, доцільне перегрупування і цілком раціонально, коли споживання одного палива зростатиме чи зменшуватиметься коштом другого¹⁾.

¹⁾ Дані, що далі ми наводимо, взято з: 1) книги залізнич. перевозів по Півд.-Західн. залізницях і Московсько-Київо-Воронізьких залізницях за 1913 рік; 2) книги залізнич. перевозів по цілій Росії за 1914 рік; 3) „Обзора деятельности“ Нафтосиндикату за

Повинні сказати: відомості про передвоєнний збут за цими матеріялами можна приймати з умовною тільки певністю. По-перше — між окремими джерелами трапляються розбіжності, тимчасом, як у 1913 та 1914 рр. продаж на внутрішньому ринкові такий самий, по окремих складах за різними матеріялами відміна така велика, що вагається керуватися і одними й другими джерелами; по-друге, прибуття товарів, що подано у відомостях про залізничні перевози, не можна брати за продаж — одно й друге легко може не збігтися. Для прикладу відзначимо — по окремих пунктах продаж, за відомостями фірми Бр. Нобель, більший, ніж прибуття за всенький даний рік, а тимчасом на таких пунктах працювали, крім бр. Нобель, ще інші фірми; по-третє, по скількох станціях, що лежать по лінії теперішньої Західньої залізниці, а також по лінії вузькоколіїної залізниці на Волині (Житомир), немає даних про прибуття нафтовантажів за передвоєнних часів. Тут доводиться приблизно вираховувати передвоєнний збут за аналогією з теперішнім часом і користати з відомостей, що є у тямущих людей.

Далі, незручно ще й те, що номенклатура нафтовантажів по залізничних перевозах не відповідає розкладові товарів, якого ми всюди в нашій праці тримаємося. Вона, за джерелами залізничними, поділяється на 5 груп: 1-а — нафта сирова; 2-а — нафтові послідки, нафтова грязь, нафтова смола, мазут, нафта моторова, то-що; 3-я — гас і бензина; 4-а — мастильні масла (всякі масла, в тому числі й спеціальні) і 5-а — інші. Доводиться триматися цієї номенклатури.

Як основним матеріялом, ми користуємося даними про перевози по окремих залізницях — Півд.-Західній і Московсько-Київо-Воронізькій. Вони докладніші і варті більшої віри, ніж інші дані.

Перейдемо до суті питання.

Перед війною, року 1913-го, в межах району налічували близько 110 пунктів, що торгували нафтопродуктами і діставали товари із місць наливання. В звязку з імперіалістичною, а головне громадянською війною, що призвела до занепаду торговельного життя і зруйнувала багато містечок та малих міст, багато нафтоскладів перестали функціонувати. Поширюватися сітка складів після війни почала тільки з 1922 року. Й усе-таки навіть у 1926 році кількість їхня вдвоє менша, ніж перед війною.

У районі, що ми розглядаємо, працювало скілька фірм — т-во Бр. Нобель, т-во „Мазут“, акційне товариство „Вачето“, т-во „Океан“, т-во „Нефть“ і інші. Найдужча була фірма Бр. Нобель, яка становила на ринкові до 50 — 55% усенького в районі збуту. Т-во „Мазут“ давало

1922 — 23 операційний рік, — видання Центрального Управління Друку ВРНГ СРСР — 1924 р.; 4) книги „Положение нефтяной промышленности СССР и емкость внутреннего и внешнего нефтяного рынка“ (видання Центрального Управління Друку ВРНГ СРСР — 1925 р.; 5) відомості про збут нафтопродуктів Т-ва бр. Нобель за 1914 рік по декількох (22) складах; 6) журналу „Местное Хозяйство“ за квітень 1924 р. (видання Київської Товарової Біржі) ст. „Товарные рынки Киевщины в прошлом“ — Капорського.

близько 30% збуту; решта розподілялася поміж іншими фірмами. Траплялися окремі оборудки поміж фірмами що-до цін, розділу сфер впливу й т. ин., — явище, спільне з іншими галузями господарства.

Збут окремих продуктів:

Гас ¹⁾. Наведемо таблицю збуту гасу по губернях у 1913 р. порівнюючи з останніми 2¹/₂ роками (в тисячах пудів).

НАЗВА ГУБЕРНІ	1913 р.		1923 — 24 р.			1924 — 25 р.			1925 — 26 р		
	Кільк.	% до загал. прод.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.
Київщина	1.875	66,8	788	67,2	42	1.094	66,3	53	1.488	63	79,4
Київ	795	28,4	389	33,2	43,7	448	27,2	56,7	544	23	69
Київщина без Києва .	1.080	38,6	399	34	37	646	39,1	60	944	40	87,4
Чернігівщина	500	18	209	17,7	41,8	304	18,4	60,8	508	21,5	101,6
Волинь	425	15,2	177	15,1	41,6	252	15,3	60	366	15,5	86,1
Разом	2.800	100	1.174	100	42	1.650	100	59	2.362	100	84,4

Примітка: Збут 1925/26 р. вираховано за програмою з правкою на основі фактичних даних за 1-е півріччя цього року.

Та сама метода прикладається і в дальших таблицях цього розділу.

Швидке „доганання“ передвоєнного збуту — з 42% передвоєнного продажу в 1923/24 р. і 59% — у 1924/25 р., ми маємо вже в 1925/26 р. 84,4% передвоєнного збуту; причому Чернігівщина вже в 1925/26 році перескокує за передвоєнну межу, а Волинь і Київщина трішечки ще отстають; дуже поволі зростає і зменшуючи впливає Київ, що в 1923/24 році більше од периферії наблизивсь до передвоєнного рівня, а потім, повільніше ніж вона відбудовуючись, досягає в 1925/26 р. тільки 69% передвоєнного збуту. Це цілком природньо, коли мати на увазі електрифікацію міста. Цікаво, що розподіл по окремих губернях перед війною мало не такий самий у відсотковому відношенні, як і тепер.

Як центр розподільчий, Київ перед війною, що правда, як і тепер, грав непомітну роль — року 1913-го (за даними Капорського) він одіслав близько 60.000 пуд., що становить 2,1% районного збуту.

Програма 1926/27 р. передбачає, що буде досягнуто передвоєнний рівень збуту, ба навіть перевищено. Беручи на увагу завдовольний, як виявилось, врожай, треба гадати, що завдання це цілком реальне.

¹⁾ І бензина; але в дальшому ми говоритимемо тільки про гас. Ігнорування тієї обставини, що тут об'єднано два продукти, трохи не перебільшує цифри в дальшому, але, по-перше, ми нічого вдяти не можемо, бо бензину не можна для воєнного періоду виключити з оцієї групи, по-друге — продаж бензини й раніш і тепер остільки незначний порівнюючи з гасом, що в загальній сумі він губиться.

Щодо всесоюзного збуту за передвоєнних часів, то в Союзі р. 1913 реалізовано 69.000.000 пуд.; отже, 1923/24 р. з реалізацією в 23.000.000 пуд. становить 33,3% передвоєнного збуту, 1924/25 р. з збутом у 35.000.000 пуд. — 50,7% передвоєнного, а 1925/26 р. з програмою — 43.000.000 пуд. збуту — 62,3% проти 1913 р. Зріст і наближення до передвоєнного становища значно повільніше, ніж по районі Київському.

Людність Київського району (Київщина, Чернігівщина й Волинь) становила 1913 р. 11.686.000 чол. Отже, на душу людности припадає 9,4 фунти; але ця цифра трохи перебільшена через те, що ми із загального продажу не виключили кількостей, котрі йдуть на так звані технічні потреби (освітлення залізничних станцій, поїздів, уживання як опалення в тракторах і ин. двигунах). Вони, — оці потреби, — забирають (як ми далі побачимо) до 10% усього збуту гасу за останні 2½ роки; технічне-ж споживання перед війною нам невідоме. Умовно візьмемо ті самі 10%, і, значить, дістанемо душеву норму споживання гасу — 8,5 фунта пересічно для району.

На Київщині душева норма — 13,8 фун.; на Чернігівщині — 6,3 фун.; на Волині — 4,1 фун. Р. 1924 за людности в 8.600.000 чол. на одну душу людности припадає 4,7 фун., себ-то 55% передвоєнного (споживання технічне, так само, як і далі, виключене); в 1924/25 р. районова людність становила 9.500.000 чол., душева норма споживання — 6,1 — 72% передвоєнного; причому, на душу людности на Київщині припадає 7,6 фунт., на Чернігівщині — 5 фун., на Волині — 4,4 фун.; року 1925/26, коли вважати, що людности було 10.500.000 чол., на 1 душу людности йде 8 фунт. — 94% передвоєнного. Ми бачимо, що споживання на душу людности так само швидко, як і сам збут, наближається до передвоєнного рівня. Найбільше душеве споживання зменшилося на Київщині, менше — на Чернігівщині; а на Волині душева норма тепер більша навіть, аніж перед війною.

По всьому Союзу перед війною душева норма споживання становила 14 фунт.; у 1923/24 р. (136.000.000 чол.) — 6,8 фунт. — 49% передвоєнного; в 1924/25 р. (139.000.000 чол.) — 10 фун. — 71,5% передвоєнного; в 1925/26 р. (140.000.000 чол.) — 12,2 ф. — 81,7% передвоєнного. Виходить, коли взяти за мірило душу людности, то наближення до передвоєнного збуту своїм темпом сливе однакове в Київському районі й у Союзі, тимчасом як Київський район щодо кількісного зросту значно випереджує, як бачили ми, середній збут у Союзі. З другого боку, душева норма споживання в Союзі й перед війною і тепер абсолютно більші, ніж у нашому районі.

Звичайно, цікаво було-б мати картину того, як споживають гас окреме — місто і окреме — село. Та цього, за браком відповідних даних, сливе не можна зробити. Одначе, спробуємо, правда наперед кажемо, — з великою натяжкою з'ясувати хоч-би на основі більш або менш грубих цифр, у якому саме напрямкові ми зростаємо — чи по лінії міста, чи по лінії села.

За даними статистичного дослідження Бюро Ради З'їздів Нафтової Промисловості міська людність спожила р. 1923 в усенькому Союзі таку саму кількість гасу, як і сільська. Беручи на увагу — з одного боку, що р. 1924/25 в Київському районі спожито більше-менше стільки-ж гасу, скільки р. 1903, з другого, вважаючи, що зміни, котрі відбулися з 1903 р. до 1925 р., загалом зрівноважуються: місто більше електрифікувалося й тим самим витиснуло гас, але зате — а) в Київському районі міської людности більше, ніж в усенькому Союзі в середньому, б) місту взагалі краще постачають, ніж селу, в) в місті розвинулося широке вживання „примусів“ і інших газових машинок, чого в селі нема, — ми грубо, з на-тяжкою задержуємо — і швидше на користь міста — той самий розподіл поміж містом і селом для р. 1924/25-го, який був у 1903 році¹⁾.

Міська людність у Київському районі р. 1924/25 становила 1.805.000 чол. — 19⁰/₁₀₀ усенької людности, а сільська — 7.695.000 чол. — 81⁰/₁₀₀; отже, виходячи з того, що місто споживало кількісно стільки саме, скільки й село, ми одержуємо душову норму міського споживання — 17,9 фунта, що проти 30 фун. передвоєнних дорівнює 60,5⁰/₁₀₀ передвоєнного; душова норма сільського споживання — 2,3 фунта — 82,7⁰/₁₀₀ передвоєнного (перед війною — 5,2 фунт.). А. Брянський у статті „Бюджетное обследование крестьянских хозяйств Киевщины в 1923 году“ (Местное Хозяйство — 1924 р.) виводить для року 1923-го річне споживання на одну душу сільської людности на Київщині — 0,11 пуд. — 4,4 фунта.

Наведені дані показують, що перед війною одиниця міської людности споживала сливе в 6 разів більше од сільської, а тепер міський мешканець споживає в 4 тільки рази більше, ніж сільський.

В усенькому Союзі ті самі дані й міська людність р. 1924 — 25 становить 21.000.000 чол. (15⁰/₁₀₀ усієї людности), сільська — 119.000.000 чол. (85⁰/₁₀₀); отже на душу міської людности, вважаючи, що вона спожила також 50⁰/₁₀₀ усенького збуту, припадає 33,5⁰/₁₀₀ проти 1 пуда 22 фун. передвоєнного (71⁰/₁₀₀).

Звідси висновок: як у цілому Союзі, так і в районі — село зокрема зростом своїм випереджує місто і скоріше од нього наближається до передвоєнного рівня. Тут зростанню збуту електрика перешкоджає, живовидячки, не так: тут збут зростає, витискаючи сурогати освітлення, підвищуючи культурність села.

Подані цифри підтверджує дальший виклад. Простеживши збут по великих містах, що далі од сіл лежать, ми побачимо, що продаж невхильно з року на рік падає у більших містах і разом швидко збільшується збут по маленьких складах ближчих або й зовсім близьких до села. Беручи під увагу, що геть-то не весь міський забір споживають у місті, себ-то, що ту чи іншу частину завозять у село, ми на основі

¹⁾ Між иншим до такої самої методи вдаються Фролов і Шох у своїй книзі Обзор деятельности Нефтесиндиката за 1922/23 год.

й цих даних приходимо до висновку, що село, споживаючи гас, зростає швидше, ніж місто.

Одначе, треба сказати, — село все-таки ще значною мірою вбоге. Коли взяти одно сільське господарство в 6 чоловіка, то за рік воно споживає гасу 26 фун. у 1924/25 р. Рік має що-найменше 250 вечорів, коли треба світити в хаті, отже за вечір фактично вигоряє 10 золотників, тимчасом як за більш-менш нормальну витрату треба вважати одну лампу на сім'ю — $\frac{1}{2}$ фун. гасу на вечір (48 золотників). Виходить, фактичне споживання в 1924/25 р. в 5 раз менше од нормального. Перед війною на одно селянське господарство припадало близько 12 золотників на вечір — у 4 рази менше од нормального. Й таке ото становище ми спостерегаємо тоді, як гас коштує 5—6 коп. фунт, 7 чи 7 карб. 50 коп. річно для нормального освітлення селянської хати, як гас є найдешевший продукт широкого споживання, рівний навіть у номінальному своєму виразі передвоєнної ціни, як він дешевший навіть од скалки. А проте ми тут усюди кажемо про „середнє“, а не про „полюси“: коли взяти окремі випадки, то становище буває просто таки жахливе — сім'я може цілісінький рік сидіти вечорами в темряві. Фролов (у книзі „Положение нефтяной промышленности в СССР“) наводить наслідки обслідування 7-ми губернь РРФСР в 1923 р. Там окреме господарство споживає од 1 до 100 фунтів у рік, а „випадки споживання свічок зареєстровані як рідкий виїняток; так само рідко трапляються зазначки про те, що світили скалками“. Фролов для 1923 р. каже, що „цілком певно можна сказати, що більша частина сільської Росії перебувала зовсім без газового освітлення, що сливе однозначне твердження „без жадного освітлення“. Хоча й далеко наперед поступив проти 1923 р. рік 1925 або 1926, все-таки й у ції роки становище лишає бажати ще багато, багато ліпшого.

Все-таки Фролов із кепського становища робить трохи утопічні, на нашу думку, висновки. Він уважає, що для того, щоб збільшити споживання гасу, треба братися до яких-завгодно способів „геть аж до дармового роздавання людності (гасу), скоро-но було-б можна таке роздавання раціонально організувати“. Справа полягає не в самій-но раціональній організації. Річ у тому, що коли беззаплатно роздавати гас, то треба піти далі — треба тоді дурно роздавати і сільсько-господарські машини, й мануфактуру, й газети, а лампи для освітлення — й поготів. Оце все однаковісінько потрібне селянинові і, „хоч які-б великі були жертви, наслідки їх оплатять“, мовляв Фролов. Але так ставити питання виходить по-за рамці сьгоднішнього порядку денного. На все оце у держави не вистарчить коштів. Треба, яко мога, зменшити ціну на гас, треба усяко налагоджувати постачання, зокрема — через кооперативний апарат, треба електрифікувати село й сьгодні, й завтра, але відмовитись од плати за гас на період найближчий — це нездійсненне, нереальне завдання.

Нафта. Наводимо таблицю, подібну гасові:

Назва губернь	1913 р.		1923/24 р.			1924/25 р.			1925/26 р.		
	Кільк.	% до заг. прод.	Кільк.	% до заг. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до заг. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до заг. прод.	% до 1913 р.
Київщина	990	71,2	835	73,9	84,3	985	72,2	100	1500	71,4	151,5
Київ . . .	530	38,1	465	41,2	87,8	455	33,3	87,7	700	33,3	132,1
Київщина без Києва	460	33,1	370	32,7	80,4	530	38,9	115,2	800	38,1	174
Чернігів- щина . .	260	18,7	190	16,8	73,1	215	15,7	82,7	350	16,7	134,6
Волинь . .	140	10,1	105	9,3	75	165	12,1	118	250	11,9	173,6
Разом .	1390	100%	1130	100%	81,3	1365	100%	99,9	2100	100%	151,1

Тут ще року 1924/25-го досягнуто передвоєнного рівня, а 1925/26 рік дасть перевищення на 50 відсотків з гаком проти передвоєнного.

Таке становище що-до нафти утворилося через те, що багато підприємств, зокрема — млинів, попереходили з інших видів палива на нафтове. Перейшовши раз на нафту, споживач здебільшого вже не має охоти знову вертатися до попереднього палива, тим більше, що й планомірність постачання, й дешева ціна нафти вабили покупця.

Більше од передвоєнного збуту отстають Київ і Чернігівщина. Волинь і Київщина ще року 1924/25 перескокують за передвоєнні цифри.

Передвоєнний розподіл по губернях і тут, так як і гас, мало не той самий, що й тепер, з незначним тільки перевищенням Волини проти теперішнього її становища.

В усенькому Союзі р. 1913 продано було 380.000.000 пуд. нафтопалива (а не нафти), в 1923/24 р. — 49% передвоєнного, в 1924/25 р. — 60%, у 1925/26 р. — 65% передвоєнного.

Нафтові послідки. Наводимо таблицю.

Назва губерні	1913 р.		1923/24 р.			1924/25 р.			1925/26 р.		
	Кільк.	% до заг. прод.	Кільк.	% до заг. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до заг. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до заг. прод.	% до 1913 р.
Київщина	1020	74,3	370	75,5	36,3	330	64,4	32,4	850	77,3	83,3
Київ . . .	710	50	235	48	33,1	240	46,9	33,8	700	63,6	100
Київщина без Києва	310	22,2	135	27,5	43,5	90	17,5	29	150	13,7	48,4
Чернігів- щина . .	260	19,2	105	21,4	40,4	160	31,3	61,4	200	18,2	77
Волинь . .	90	6,5	15	3,1	15,7	22	4,3	24,5	50	4,5	55,6
Разом .	1370	100%	490	100%	35,8	512	100%	37,4	1100	100	80%

Перед війною район споживав багато нафтових послідків, до яких належить переважно чорне мастило, що йде для потреб сільського господарства. З одного боку, через об'єднання селянських мас за війни, з другого боку, через скорочення транспорту, збут одних продуктів гостро зменшивсь. 1923/24 операційного року продали всього 36⁰/₁₀₀ передвоєнного збуту, 1924/25 р. — 37,5⁰/₁₀₀. Сильно проти минулого року зростає збут у 1925/26 р., коли досягнуто вже 80⁰/₁₀₀ передвоєнного: зростає збут і чорного мастила, а надто паливного мазуту (що належить до групи „нафтових послідків“).

Року 1926/27-го район гадає перевищити передвоєнний збут.

У Києві збут р. 1925/26 зрівнявсь з збутом передвоєнним. Гірше посувається Київщина, коли виключити Київ; погано йде й Волинь, де чорне мастило має взагалі зовсім слабкий збут. Чернігівщина відбудується досить швидко.

Розподіл по губернях перед війною трохи одрізняється од теперішнього, — це власне стосується Чернігівщини, що мала тоді меншу вагу.

Нафтові мастильні масла. Містимо далі таблицю:

НАЗВА ГУБЕРНІ	1913 р.		1923 — 24 р.			1924 — 25 р.			1925 — 26 р.		
	Кільк.	% до загал. прод.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.
Київщина	285	77	127	77	44,6	170	73,9	60,7	220	69,9	77,2
Київ	110	30	71	43	64,6	90	39,2	81,8	104	33	94,6
Київщина без Києва .	175	47,3	56	34	32	80	34,7	45,2	116	36,9	66,3
Чернігівщина	45	12,2	20	12,1	44,5	29	12,6	64,5	49	15,5	109
Волинь	40	10,8	18	10,9	45	31	13,5	77,5	46	14,6	115
Разом	370	100	165	100	44,6	230	100	62,2	315	100	85,1

Особливо швидко наближаються до передвоєнних цифр Волинь і Чернігівщина. Що-до Києва, то треба сказати, що перед війною він у торгівлі маслами мав меншу вагу, аніж тепер: промисловість на периферії була дужча, особливо на Київщині, аніж тепер, і це зменшувало питому вагу Києва. І тепер, коли відбудується промисловість у районі, спостерегаємо, що Київ підупадає за рахунок периферії.

Чернігівщина й Волинь своєю питомою вагою тепер відіграють трохи більшу роль, аніж р. 1913 (особливо Волинь), коштом підупалоного значіння Київщини (без Києва).

Інші. Року 1913 продано в районі 110.000 пуд. (Київщина — 88.000 пуд., Чернігівщина — 12.000 пуд., Волинь — 10.000 пуд.). Отже 1923 — 24 р. становить 23⁰/₁₀₀ передвоєнного, 1924 — 25 р. — 25⁰/₁₀₀, 1925 — 26 р. — 28⁰/₁₀₀. Незначний проти передвоєнного відсоток може бути наслідком того, що в групі „інші“ об'єднувалася більша кількість різних

продуктів, аніж тепер. Але взагалі ця група ні кількісно, ні якісно значіння не має. Для всіх нафтопродуктів наводимо таблицю:

НАЗВА ГУБЕРНІ	1913 р.		1923 — 24 р.			1924 — 25 р.			1925 — 26 р.		
	Кільк.	% до загал. прод.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.	Кільк.	% до загал. прод.	% до 1913 р.
Київщина	4.260	70,5	2.142	71,9	50,3	2.501	68,2	58,6	4.073	69	95,6
Київ ¹⁾	2.200	36,4	1.240	41,7	56,4	1.190	32,3	54,1	2.050	34,8	93,2
Київщина без Києва .	2.060	34,1	902	30,2	43,8	1.311	35,9	63,7	2.023	34,2	98,2
Чернігівщина	1.075	17,8	526	17,7	48,9	698	19,1	64,9	1.116	18,8	103,8
Волинь	705	11,7	312	10,4	44,3	477	12,7	67,7	721	12,2	102,3
Разом	6.040	100	2.980	100	49,3	3.676	100	60,9	5.910	100	97,9

З 49% передвоєнного збуту р. 1923—24 та 62% р. 1924—25 — мало не цілком досягнуто (97,9%) передвоєнного рівня р. 1925—26. Разом із тим не всі складові частини йдуть однаково врівень. Швидше відбудовується Чернігівщина й Волинь, що в них уже р. 1925—26 збут на кілька відсотків перевищує передвоєнний. Відстає трохи більше Київ, але й він, р. 1925—26 дає 93% збуту р. 1913. Київщина в цілому ближча до передвоєнного стану, аніж Київ, даючи 98%, виключаючи Київ, і знижуючися до 96% р. 1913 вкупі з Києвом.

Розподіл по губерніях мало не точнісінько відповідає теперішньому. Тільки що-до Києва відзначимо таке: р. 1913 питома вага його визначалася 36,4% загальнорайонового збуту, р. 1923—24 зросла мало не до 42%, але вже в наступному році падає до 32,3% загального збуту та знову трохи підвищується (до 34,8%) в першому півріччі 1925—26 р., однак не досягаючи ще передвоєнного рівня.

Як розподільчий центр, Київ р. 1913 взагалі мав відносно невелике значіння: з одержаних 2.200.000 пудів він вислав 164.000 пуд., себ-то всього 7,5% одержаного. Однак, царина впливу Києва була трохи ширша за теперішню — він постачав, правда, незначні кількості ширшому району: oprіч губернь теперішнього району він відсилав продукти на Полтавщину — 3,5 тис. пуд., Поділля — 3,3 тис. пуд., Кременчуччину — 1,4 тис. пуд., що їм тепер Київ зовсім не постачає.

Узагалі-ж, у районі, як і тепер, один тільки Київ мав більш-менш істотну вагу, як розподільчий центр, а відносно інших пунктів (oprіч Бардичева) район одержання був разом і за район споживання.

¹⁾ За даними акад. Яснопольського („Киев, как распределительный центр“ — Журн. Київської Губ. Екон. Ради з січня 1923 р.). — Київ перед війною одержав 2.000.000 пуд. нафтопродуктів.

Важливіші пункти збуту перед війною наведено далі (для порівняння з теперішнім станом, беремо один 1924 — 25 рік):

НАЗВА ПУНКТУ	1913 р.		1924 — 25 р.		
	Кільк.	% до загал.-район. про-дажу	Кільк.	% до загал.-район. прод. 1924 — 25 р.	% до 1913 р.
Київщина:					
Київ	2.200	36,4	1.190	32,3	54,1
Біла-Церква	244	4	159	4,3	66,3
Бардичів	449	7,4	100	2,7 ¹⁾	22,2
Миронівка	127	2,1	92	2,4	71
Малин	121	2	76	2	63,3
Гумань	158	2,6	141	3,8	88
Звиногородка	97	1,6	64	1,7	66
Шпола	88	1,5	64	1,7	72,7
Хвастів	98	1,6	46	1,2	46,9
Черкаси	150	2,5	57	1,5	38
Чернігівщина:					
Конотіп	181	3	82	2,2 ²⁾	45,6
Ніжень	125	2,1	103	2,8	82,4
Середина-Буда	113	1,9	81	2,2	73
Чернігів	106	1,8	77	2,2	72,6
Шістка	85	1,4	24	0,6	28,2
Волинь ³⁾ :					
Полонне	120	2	127	3,4	108
Разом	4.462	73,9	2.483	66,9	56

У загальній сумі мало не однакова картина перед і після війни; фігурують ті-ж самі склади серед найбільших, становлячи всього тільки на 7% у загальнорайоновому масштабі більше перед війною, аніж тепер. Але по кількох окремих пунктах позначаються великі зміни: Бардичів відіграє куди більшу роллю, аніж тепер, даючи з периферійних складів найбільший відсоток участі (7,4% загального районного збуту); але ми

¹⁾ Пересічно за 2¹/₂ роки Бардичів становить 3,2% загального збуту (2¹/₂ роки — 1923—24 — 1-ше півріччя 1925—26 р.).

²⁾ Пересічно за 2¹/₂ роки Конотіп становить 2,5% загального збуту.

³⁾ Житомир не залічено тому, що точно невідомий його передвоєнний збут.

не певні, що наведену кількість збуту по Бардичеву цілком поглинув Бардичівський ринок, можливо більша частка пішла на Волинь, бо в Бардичеві було організовано переганяння продуктів з ширококоліїної на вузькоколіїну залізницю, що веде на Волинь. Проте, Бардичів відогравав куди більшу роль, аніж тепер. Це був великий торговельний осередок, де зосереджувалася торгівля Південно-Західного краю, як головного міського пункту в межах жидівської осілости. За нових умов значіння Бардичева підупало. Черкаси дають мало не вдвоє більший відсоток участі, аніж тепер, а кількісно на багато перевищують збут по Черкасах р. 1924 — 25. Це з одного боку, наслідок великого торговельного значіння Черкас перед війною, особливо-ж придніпряньського пункту, а з другого — передвоєнні цифри, мабуть, трохи перебільшено, бо сюди зараховано прибуття і на залізничну станцію, і на пристань, тимчасом як фактично це бути могло перевисилання тих самих вантажів. Хвастів, де був завод для переганяння нафти, й Шістка з її пороховим заводом, що випускав куди більше виробів, аніж тепер, виступають як великі склади, тимчасом як перший стосується до середніх, а другий — до дрібних. Навпаки, Гумань, Ніжень, що зберегли своє значіння як великі — окружні, тепер — осередки, і Полонне, де паперова й силікатна промисловість працюють з передвоєнним навантаженням, тепер дають більший відсоток участі в загальнорайоновому збуті, аніж перед війною.

Кажучи про збут по окремих пунктах, треба брати на увагу, що перед війною було 110 пунктів, а тимчасом по 16 продано 74% всього збуту. Отже, на 95 складах залишається тільки 16% всього збуту, пересічно (грубо) 0,17% на склад; р. 1924 — 25 по тих самих 16 складах продано тільки 67%, тимчасом як усіх складів всього-но 53. Очевидячки, перед війною низка складів ледві животіла (або виїжджала на високих цінах).

Пункти, що постачають районів, розподіляються по продуктах у відсотках (для Київщини); причому дані про передвоєнний довіз узяті із статистики перевозів Південно-Західн. залізницями, а відомості за прибуття нафтовантажів до району р. 1924 — 25 — з книг контори Нафто-синдикату (див. табл. на стор. 125).

Становище відносно постачання районів після війни зазнає корінних змін:

По гасу й нафті — од постачання з Волзьких пристанів (в тому й Царицина), Баку й Одеси і тільки малою мірою Грозного, район переходить виключно на Грозний і Царицин.

По нафтових послідках — районів перед війною постачають Царицин, як основний 68,3%, Грозний (9,5%) і Баку (7,8%), як другорядні. Тепер пункти наливу нафтових лишків для району: передусім — Грозний (83,3%) і далі — Царицин (16,7%). І тут корінна зміна.

По маслах — і по цих продуктах з'являється Грозний, що перед війною зовсім не брав участі в завізі масел до району. Царицин набуває куди більшої ваги після війни; Баку, навпаки, р. 1913 більшу брав участь у постачанні масел, аніж тепер (32% замість теперішніх 2,6%).

		НАЗВА ПРОДУКТУ					
		Гас	Нафта	Нафтові продукти	Масла	Інші	Разом
Царицин	{ 1913 р.	—	13	68,3	58	—	25,1
	{ 1924 — 25 р.	14,9	5,8	16,7	73,6	47,3	15,6
Решта—Волзькі пр.	{ 1913 р.	45,9	7	—	—	—	18,2
	{ 1924 — 25 р.	—	—	—	10	—	0,6
Баку	{ 1913 р.	38,8	29	7,8	32	65	28,6
	{ 1924 — 25 р.	—	—	—	2,6	16,4	0,3
Грозний	{ 1913 р.	5,8	7,5	9,5	—	—	6,1
	{ 1924 — 25 р.	84,4	94,2	83,3	13,8	30	83,2
Одеса	{ 1913 р.	14,5	20	4,5	3	21	12
	{ 1924 — 25 р.	0,7	—	—	—	—	0,3
Інші	{ 1913 р.	—	23,5	9,9	7	14	10
	{ 1924 — 25 р.	—	—	—	—	0,2	—
З а р а з о м	{ 1913 р.	100	100	100	100	100	100
	{ 1924 — 25 р.	100	100	100	100	100	100

По інших — перед війною головні райони висилання — Баку й Одеса; тепер — Грозний, Царицин і Баку.

Узагалі головні пункти висилання перед війною були Баку, Царицин, Волзькі пристані. Значно більшу ролю, ніж тепер, відіграла Одеса.

Що-до Грозного, то перед війною його тільки-но почали розроблювати і до радянської влади він узагалі відігравав другорядну ролю.

3. Збут по роках.

(1922—23 р., 1923—24 р., 1924—25 р. і перше півріччя 1925—26 р.).

Збут 1922—23 та 1923—24 р. ми порівнюємо, виключаючи Волинь, бо р. 1922—23 склади Волини перебували в віданні Держбанку, що йому її передало правління Нафтосиндикату на покриття позики, що її видав банк для потреб нафтової промисловости, і даних по збуту для цих складів ми не маємо. Для одноманітности ми примушені не брати тут на увагу Волинь і для 1923—24 р.

Порівняльна таблиця збуту 1922—23 р. та 1923—24 р. в тоннах:

НАЗВА ПРОДУКТУ	Продано		Відсоток 1923—24 р. до 1922—23 р.
	1922—23 р.	1923—24 р.	
Гас	10.536	15.087	143
Бензина	820	759	92,6
Нафтопаливо	13.892	17.006	122,4
Машинове масло № 2	1.408	1.836	130,4
Чорне мастило	1.188	5.099	429,2
Інші	300	912	304
Разом	28.144	40.699	144,6

Порівнюючи збут 1923—24 р. з 1924—25 р. вже по всіх трьох губернях — Київській, Чернігівській та Волинській, бо остання з початку 1923—24 р. знову переходить до Нафтосиндикату (у тоннах):

НАЗВА ПРОДУКТУ	Продано		Відсоток 1924—25 р. до 1923—24 р.
	1923—24 р.	1924—25 р.	
Гас	18.404	26.067	141,6
Бензина	838	973	116,1
Нафтопаливо	19.650	22.556	114,7
Машинове масло № 2	2.082	2.513	120,7
Чорне мастило	6.700	7.314	109,2
Спец-масла й масті	564	1.215	215,4
Інші	405	436	107,7
Разом	46.643	61.074	125,6

Відносно уторгованих грошей — ті самі дані:

НАЗВА ПРОДУКТУ	1923—24 р.		1924—25 р.		Відсоток 1924—25 р. до 1923—24 р.
	С У М А				
	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.	
Гас	1.829.475	14	2.717.035	30	148,6
Бензина	155.071	42	353.603	42	163,5
Нафтопаливо	1.073.721	60	1.173.497	96	109,2
Машинове масло № 2	334.390	93	490.468	96	147
Чорне мастило	374.190	44	416.598	36	111,2
Спец-масла та інші	233.487	10	471.800	—	202,2
Разом	4.000.336	63	5.523.004	—	138,1

Співвідношення збуту першого півріччя 1925—26 р. з тим самим півріччям 1924—25 р. видно з оцієї таблиці:

НАЗВА ПРОДУКТУ	Продано за 1-ше півріччя		Відсоток 1925—26 р. до 1923—24 р.
	1924—25 р.	1925—26 р.	
Гас	16,869	23,862	141,5
Бензина	378	572	151,6
Нафтопаливо	11,154	19,834	178
Машинове масло № 2	935	1,492	159,6
Чорне мастило	2356	3,856	163,7
Спец-масла й інші	647	942	145,6
Разом	32.339	50.558	156,4

Ті самі співвідношення відносно уторгованих грошей:

НАЗВА ПРОДУКТУ	Уторговані гроші першого півріччя				Відсоток 1925—26 р. до 1924—25 р.
	1924—25 р.		1925—26 р.		
	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.	
Гас	1.698.600	29	2.130.052	—	125,4
Бензина	94.794	87	138.928	—	146,6
Нафтопаливо	533.643	12	908.209	45	154,3
Машинове масло № 2	170.132	70	239.504	—	140,8
Чорне мастило	141.861	13	176.881	92	124,7
Спец-масла й інші	340.173	75	589.978	64	170,8
Разом	3.034.205	86	4.174.554	01	137,6

З року в рік постерегаємо невхильне зростання по всіх продуктах.

Збут збільшивсь через те, що зросло сільське господарство, розгорнулася промисловість, зросло споживання й добробут людности. Ці самі фактори наводять, пояснюючи зростання союзного товарообороту в цілому.

Оскільки нафтопродукти споживають у всіх галузях народного господарства, остільки відзначається зростання збуту всіх їх видів.

Торкаючися збуту окремих продуктів, відзначимо таке:

Збільшення збуту гасу по роках не виявляє скоків, мало не з закономірністю даючи з року на рік приріст на 42—43%. І можна

сподіватися, що протягом найближчих років цей темп не зміниться, хіба що трохи зменшиться (через електрифікацію). Адже добробут і культура на селі де-далі зростатимуть, отже селяни потребуватимуть гасу більше, і він діставатиметься у що-найтемніші досі кутки. Знов-же й тракторизація району відбуватиметься де-далі швидшим темпом. Але перспективи виробничого характеру навряд чи дають підставу для подібних висновків — гасу навряд чи стане, щоб цілком задовольнити ринок.

Що-до тракторизації району, то тут картина така: коли р. 1924 — 25 в районі було тракторів 150, то р. 1925 — 26 їх уже 362, себ-то за один рік їх побільшало на 212; р. 1926 — 27 чекають іще більшого довозу в район тракторів (до 800 шт.). Пересічно споживання одним трактором гасу становить за рік 500 — 550 пуд.; отже самі-но трактори дадуть приріст збуту р. 1925/26 — 105 — 110 тис. пуд., а р. 1926/27 — 400 — 450 тис. пудів.

Збут бензини підупадає навіть р. 1923 — 24 проти попереднього року в наслідок того, що гостро скоротилося вживання автотранспорту з боку державних і кооперативних установ. Року 1924 — 25 збут незначно зростає, а р. 1925 — 26 відразу підскокує угору на 52⁰/₁₀₀.

Тут впливає на зростання: 1) заведення автобусного руху в Києві, що працює на бензині, 2) тракторизація району, 3) поширення „примусів“ по більших містах.

Нафтопаливо. Зростання р. 1923/24 та 1924/25 на 22⁰/₁₀₀ і 15⁰/₁₀₀ проти попередніх років своїм темпом сильно відстає від гасу, в першому-ж півріччі 1925/26 р. приріст становить 78⁰/₁₀₀, більше, аніж для всіх інших продуктів. Зростання звязане, з одного боку, з добрим урожаєм останнього року, коли млини працювали з повним навантаженням, а з другого боку — із збільшенням збуту, завдяки більшому попиту Київських комунальних підприємств, що перевели на нафтопаливо (топмазут) одне уставлення центральної електричної станції. Виключивши забір Київських комунальних підприємств, приріст збуту за останнє півріччя становитиме тільки 54⁰/₁₀₀.

Тут випадає згадати за спроби випалювати нафтою продукти силікатної промисловости; вперше зроблені в Києві, вони дали більше, аніж задовольщі наслідки як що-до економії палива, так і що-до якости продукції. Слідом за Київським районом стали переводити на нафтове паливо заводи порцеляно-фаянсової промисловости й по інших районах. Правда, центральні органи спочатку неприхильно ставляться до цього переходу заводів на нафту, вважаючи на тяжке становище що-до добування, але згодом правління нафтосиндикату само зацікавлюється цими спробами й дає спромогу працювати в цьому напрямі. Узагалі, одначе, нормування нафтопалива, заведене р. 1925/26, одбивається тут негативно: темп праці по переводу на нафтопаливо затримується і зосібна по Київському району забір його з боку силікатної промисловости незначний.

Року 1925/26 збільшили забір нафти комунальні підприємства кількох міст у районі й по-за Київом.

Не можна сказати, що праця з переводом на нафтопаливо припала на щасливий момент. У зв'язку з гострою паливною кризою, по-перше, і з політикою вищих органів, скерованою на переробку нафти на дорожчі продукти, по-друге, питання за яко-мога більше обмеження збуту нафти повстало актуальніше власне тоді, коли район працював був над переводом більших підприємств на нафту. Через кризу на паливному ринкові ВРНГ мусів був навіть знов нормувати відпуск нафтопалива з початку 1925/26 р., а тут зразу, як бачимо, збут збільшивсь. Але, без сумніву, контора ніяк не могла зважити на зміну ситуації: вона бо працювала саме тоді, коли мала завдання яко-мога збільшувати збут нафти.

Машинове масло № 2—р. 1923/24 зростає на 30⁰/₀; р. 1924/25—на 21⁰/₀ проти попередніх років, а в першому півріччі 1925/26 р.—на 60⁰/₀ проти того-ж півріччя 1924/25 р.

Збільшення і 1925/26 р., і в роках минулих зв'язане головним чином із зростанням попиту з боку млинарської промисловости й селянства; зосібна—щодо 1923/24 р. ще значнішим, аніж в інші роки забором Цукротресту й великими закупками Київського заводу „Океан“, що переробляв машинове масло на високосортніші масла.

Чорний мазут, куди ввійходять мазмазут, гудрон і півгудрон (без коломази)—зростав дуже р. 1923/24 (на 329⁰/₀) через великі селянські перевози в зв'язку з урожаєм на хліба й на буряк (цукровий). Значно збільшує забір чорного мастила і один з головних споживачів району—південно-західні залізниці. У р. 1924/25 приріст проти попереднього дає тільки 9⁰/₀: південно-західні залізниці зменшують свій забір, а селянські перевози лиш трохи збільшуються. Р. 1925/26 збут збільшується вже значніше—мало не на 64⁰/₀—через ліпший урожай.

Спецмасла. Перед війною фірми вважають особливо на збут спецмасел, як найдорожчих нафтотоварів. Побіч спеціальних каталогів, брошур, то-що, був окремий штат техніків; він об'їздив фабрики й заводи та агітував за вживання масел даної фірми, тут-же переводячи спроби й доводячи вигідність уживання цих масел. Техники працювали здебільшого незалежно від складів, будучи самостійними представниками од фірм. Споживачі вдавалися по масла через техніків безпосередньо до контори фірми, обминаючи склад. Опріч того, в районі було кілька заводів, що виробляли спеціальні масла з нафти—у Фастові і в Києві („Океан“ і „Вакум-Ойль“).

Підчас революції праця техніків, у зв'язку з загальним занепадом торговельних зв'язків, звелася на ніщо. Масла з початку революції аж до останніх трьох років виробляли дуже мало й збут ішов, переважно, за рахунок попередніх запасів. Через це на складах цих продуктів було обмаль. Опріч того, через брак перед війною зв'язку з складами масел, як зазначено вище, покупці не звикли бачити в особі складу постачальника масел. Усе це призводить до того, що за революції споживачі

встигли одвикнути од спецмасел і мусіли удаватися до різного роду сурогатів. Щоб розвинути збут спецмасел, у р. 1924 до Київського району прийнято спеціального техника. Йому треба було об'їхати всі більш-менш великі промислові підприємства, широко оповістити район про наявність спеціальних мастильних масел на нафтоскладах, щоб примусити покупців одмовитися од сурогатів, що псують машини, й перевести підприємства на відповідні масла. Роля техника буде в цьому випадкові ще наочніша, якщо взяти на увагу, що завідувачі складами сами мало розбираються в маслах і часто-густо не знають, що порадити покупцеві.

Наслідки тут такі: р. 1923/24 збут у цій групі товарів збільшивсь утричі проти 1922/23 р., а р. 1924/25 — удвоє з чимось проти 1923/24 р. У першому півріччі р. 1925/26 темп зростання, порівнюючи з попереднім роком, сильно загальнюється: тут відіграє ролю несезонне перше півріччя й задоволення до деякої міри ринку, себ-то охоплення вже в р. 1924/25 всіх великих споживачів спецмасел.

У грошовому вияві 1924/25 р. дає збільшення проти 1923/24 на 38% — зріст скоріший за товаровий. Особливо зростає виторг що-до гасу, бензини й спецмасел. У першому півріччі 1925/26 р. сумарний зріст одстає від кількісного через більшу здачу продуктів з рейок, що зменшує виторг (при здаванні з рейок до ціни не зараховують видатки по складу).

На закінчення цього розділу наводимо далі таблицю — у відсотках — питомої ваги кожного продукту в загальному продажі, причому до 100% в одному разі („кількісно“) прирівнюється продаж усіх укупі продуктів даного року в ваговому вияві, а в другому („сумарно“) уторговані гроші від усіх продуктів.

НАЗВА ПРОДУКТУ	22/23		23/24		24/25		1 півр. 25/26		Пересічно	
	Кільк.	Кіл.	Сума	Кіл.	Сума	Кіл.	Сума	Кіл.	Сума	
Гас	37,5	37,9	45,7	42,7	49,7	47,2	50,7	42,6	48,7	
Бензина	2,9	1,5	3,9	1,7	4,5	1,1	3,5	1,4	4,0	
Нафтопаливо	49,0	40,7	26,8	36,9	21,2	39,2	21,7	38,9	23,2	
Маш. масло № 2	5,2	4,2	8,4	4,1	8,9	3,0	5,6	3,8	7,6	
Чорне мастило	4,3	13,7	9,4	12,0	7,5	7,6	4,4	11,1	7,1	
Спецмасла й інші	1,1	2,0	5,8	2,6	8,2	1,9	14,1	2,2	9,4	
Разом	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	

Найшвидшим темпом зростає гас, що збільшує відсоток своєї участі в загальному збуті коштом трохи чи не всіх інших продуктів і з 37,5% в р. 1922/23 довів свій відсоток до 47,2 в р. 1925/26.

Нафтопаливо відносно зменшується р. 1923/24 та 1924/25 проти 1922/23, але знов підвищується в р. 1925/26, все-ж-таки не досягаючи рівня 1922/23 чи 1923/24 р. Що-до вторгованих грошей питома вага палива ввесь час відносно падає — наслідок дешевшої ціни цього продукту.

Значіння чорного мастила падає по роках кількісно, а ще більше сумарно, даючи, проте, пересічно по $3\frac{1}{2}$ роках 11—12% збуту всіх продуктів і 7% уторгованих грошей од усіх продуктів.

Машинове масло теж виявляє тенденцію знижувати відсоток своєї участі. У грошовому вияві машинове масло становить пересічно 7—8% усього збуту, у кількісному — до 4%.

Бензина по вторгованих грошах дає пересічно 4%, а кількісно — $1\frac{1}{2}$ %.

Спецмасла й інші що-до вторгованих грошей дуже швидко зростають по роках і в цьому відношенні йдуть за гасом і нафтопаливом. Що-до збуту, проте, відсоток їх не зростає, а навпаки, трохи падає. Може бути, що збут цих товарів р. 1925/26 зростає недостатнім темпом певною мірою через надмірне подорожчання.

Постачання районів.

Єдиний хто замовляв нафтововари по місцях наливу — це контора Нафтосиндикату. Жадна цистерна не може прибути для продажу до району по-за конторою. Вона занотовує надходження кожної цистерни незалежно від того, чи йде вона на адресу складу чи на адресу покупця безпосередньо. Тому для цього розділу користуємо з матеріялів Київської контори Нафтосиндикату, а не з даних офіційних виданнів про залізничні перевози.

Київський район це район чисто споживчий, що ніколи не вивозить за свої межі.

Продукти замовляють із місць наливу через Правління в Москві й вони йдуть безпосередньо на адресу складів. Склад-одержувач є разом і складом-споживачем (виключаючи Київ). Узагалі, умови постачання-прибуття продуктів в особливому посуді — у вагонах-цистернах — великими партіями із певних місць, де нафту здобувають, сами собою утруднюють організацію будь-яких розподільчих центрів по споживчих районах.

Далі ми говоритимемо тільки за довіз до району чи на окремі склади. Один тільки пункт — Київ — за останні два роки постачає всього лиш два склади другого району — Петриково та Мозир (західнього району Нафтосиндикату) — Дніпром і то переводячи налив не з своїх складів, а здебільшого з цистерн, що спеціально прибувають для цих складів.

Розгляньмо таблиці постачання районів, що їх додано наприкінці праці.

Гас. Головний пункт, звідки його постачали, був Грозний. Він бере участь по всіх без винятку місяцях і становить до 80% загальної кількості гасу, завезеного до району. У сезонів місяці, коли Грозний не спроможен іноді задовольнити цілком замовлення, район удається по допомогу до Сталінграду, що дає 13—14% довозу в район (по 2¹/₂ роках), а в найкрайніших випадках і до Одеси.

Порівнюючи постачання до продажу по роках, ми бачимо, що р. 1923/24 постачання становило тільки 88% реалізації, по окремих місяцях цей відсоток ще дужче зменшується — листопад 1924 р. — одержування становить 58% продажу, травень 1924 р. — 55%, червень — тільки 38%, серпень — 43%. Таким чином цей рік проходить під знаком великого напруження. Доводилося задовольняти ринок коштом мало не повного вичерпання запасів по складах; по окремих пунктах спостережали навіть брак продукту протягом кількох днів. Причини такого становища полягали в не досить налагодженій системі постачання взагалі, по Київському району зокрема. Тоді район тільки переходив до певної плановості й системи в своїй постачальницькій роботі.

Цього року районів довелось мало не до краю вичерпати свої запаси. Зате наступний рік проходить взагалі без перебоїв у постачанні; навпаки, зівсиди є й поповнюються запаси. Завіз до району вже перевищує реалізацію на 14%. В утворенні запасів бере участь і Сталінград, і Одеса, через те що район боявся залишитися знов без продуктів. Особливо інтенсивно призбирають запаси на початку операційного року, коли в жовтні прибуття перевищує собою продаж на 78%, листопад — на 156% і грудень — на 40% і коли заливають мало не цілком усі склади. Торговля за наступних місяців аж до липня йде вже значною мірою коштом запасів, але не загрожує вичерпати їх, а з липня прибуття знову випереджає реалізацію — з липня по вересень — на 31%. Разом із тим уже з січня 1925 р. район споживає продукцію одного Грозного.

Року 1925/26 прибуття відповідає продажеві — перший перевищує другого щось на 2%. Позначна річ те, що той самий відсоток перевищення відзначається регулярно й по окремих місяцях. Мало не в усіх місяцях бере участь Сталінград, правда, незначними кількостями, а також — 3 місяці — й Одеса.

Нафтопаливо. Нафтопаливо йде з Грозного, тільки з початку 1924/25 р. частково бере участь і Сталінград, Одеса в р. 1923/24 випадково з'являється на один місяць, як підсилення, але жадного значіння не має.

Тут узагалі треба сказати, що що-до постачання гасу, нафтопалива і мазмазугу Київський район у числі інших районів України було закріплено до Грозного. Сталінград, перевалочний пункт, призначено було на те, щоб обслуговувати Приволжя й інші райони, і до нього по ці продукти Київ удається тільки у виключних випадках.

Чим викликано такий порядок? Із поданої нижче таблиці можна бачити, що його диктують міркування економії в видатках на залізничні перевози.

У таблиці наведено вартість залізничного фрахту в 1925 р. із окремих пунктів відсилення, причому відстань показано в верствах, вартість — у копійках з пуда (гасу).

НАЗВА СКЛАДІВ	Грозний		Царицин		Одеса	
	Відст.	Вартість фрахту	Відст.	Вартість фрахту	Відст.	Вартість фрахту
Фундуклівський . . .	1458	38,25	1108	50,01	402	52,19
Смілянський	1499	38,85	1130	50,32	382	51,90
Черкаський	1521	39,22	1177	51,06	397	52,05
Глухівський	1522	39,22	1068	49,41	755	56,01
Конотіпський	1523	39,22	1059	49,26	652	54,98
Старокостянтин.	1981	45,71	1552	56,85	516	53,45
Славутський	1934	45,01	1505	56,18	601	53,72

Вартість фрахту взято по Царицину й Одесі з обліком провізної плати: місця наливу — Царицин (чи Одеса) — даний склад, а не місце наливу — даний склад. Звідсіля при меншій відстані — більша платня.

Ми вибрали найхарактерніші склади, що перебувають у відстані далі від Грозного й найближче до Царицина й Одеси, і навпаки. За всіх обставин вартість залізничного перевозу з Грозного — найдешевша. Перевіз із Одеси від 7 до 18 коп., а з Царицина від 4 до 19 коп. дорожчий за відсилення з Грозного.

Повернімося до нафтопалива. І по цьому продукту 1923/24 рік пройшов за тяжких умов. У загальному підсумкові недовантаження проти продажу становить на рік близько 10⁰/₀, а решта місяців, як листопад 1923 р., травень, червень і серпень 1924 р. дають недовантаження проти продажу в 50—55⁰/₀. Фігурують ті самі місяці в розумінні недоброї долі, що й по гасу; і причини ті-ж, що й там.

За 1924/25 р. надходження і тут трохи перевищує продаж (на 4⁰/₀), але готування запасів припадає на кінець операційного року.

Перше півріччя 1925/26 проходить менш щасливо, ніж по гасові, зосібна в січні м-ці, коли прибуття становить 73⁰/₀, але в загальному підсумкові прибуття менше від продажу всього на 5¹/₂⁰/₀ (свій великий вплив виявляє й паливна криза).

По чорному мастилу. Мазмазут районів, як сказано, постачають із Грозного, а гудрон та напівгудрон із Сталінграду. Та це тільки з 1924/25 р., а в 1923/24 р. гудрон теж висилали з Грозного, а мазмазут і звідси, і з Сталінграду. Київський район, що-до гудрону й напівгудрону, відійшов од Грозного не з доброї волі, а через недостатню

тут продукцію цих виробів: селянство нашого району вимагає краму грозненського, що чорним відтінком скорше, ніж царцидський продукт з рудуватим відтінком, нагадує коломазь, а також і торговельники, які продають мастило як сурогат (замінок) дьогтю (про що мова буде далі), мають попит на темніший крам.

Довіз до району за роками, крім першого півріччя 1925/26 р. переважає збут у 1923/24 р. на 2⁰%, в 1924/25 р. на 12⁰%. 1925/26 р. продаж перевищує надходження на 14⁰%, що пояснюється з одного боку недовиробом до наливу чорного мастила, а з другого — недостатнім з боку контори обліком попиту.

Більш-менш значні невідповідності між прибуттям та продажем, за окремими місяцями, пояснюються тим, що неможливо облічити ці продукти збуту, звязаного з станом погоди; залежно від неї треба більш-менш шмарувати вози й інші засоби до перевозу. Крім того, взимку важко, а часом і неможливо вивантажувати чорне мастило з цистерн, бо від холоду цей продукт сливе цілком тужавіє; зимовими місяцями збут провадять мало не виключно за рахунок запасів, зроблених улітку.

Машинове масло ч. 2 в 1923/24 р. відсилали мало не нарівні з обох головних пунктів — Грозного й Сталінграду; 1924/25 р. грозненські заводи скорочують виріб масел і роля Грозного зводиться до 20⁰% постачання району, в 1925/26 р. знову повертається становище 1923/24 р. з невеличкою поки-що перевагою Сталінграду. У звязку з пожежею на масловарні в Сталінграді повстають за останнього часу труднощі що-до постачання машинового масла 1923/24 року довіз одстає від продажу на 14⁰%, а за окремими місяцями продаж іде більшою мірою за рахунок запасів, аніж за рахунок одержання. 1924/25 рік вийшов цілком на добре. В 1925/26 році прибуло менше як продано на 13⁰%. Тут впливають зимові місяці, коли через труднощі вилити з цистерн, уникають замовляти цей продукт. Та загалом, зважаючи на запаси з минулого року, перебоїв у збутові не було.

Спецмасла та масті. Пункти постачання були такі: 1) Сталінград, що дає найбільший відсоток відсилок до району (50—53⁰%) і найсистематичніше бере участь у постачанні району (мало не всі місяці); Сталінград дає найбільшу кількість ґатунків спецмасел (автоли, солярове, моторові, циліндрові, то-що). Проте, роля його біжучого року трохи падає коштом зростання. 2) Баку залежно від того, що останній виробляє такі ґатунки масел, яких сталінградські заводи не мають і на які разом з тим у районі є попит. З-8⁰% в 1923/24 та 1924/25 роках відсоток Баку підвищується до 25⁰% в першому півріччі 1925/26 року, а в абсолютних числах участь його зросла в 3¹/₂ рази проти всенького 1924/25 року. Та разом з цим із Баку одержується менше сортів масел, як із Сталінграду (частково віскозини, вапори, нігроли) і, що-до місяців, бере він участь менш регулярно; 3) Нижній-Новгород — з року на рік підвищує свою участь. Звідти йде гарне масло, шкураєне, вапори,

то-що. 4) Ярославль постачає районіві гарнє масло, солідоли, вапори. Зменшилася його роля в 1925/26 р. через те, що скоротивсь вивіз ізвідси гарного масла, що його став вивозити більше Нижній-Новгород. Обидва ці пункти виключно й постачають районіві в 1924/25 та 1925/26 рр. це масло; тільки перші шість місяців 1923/24 р. та один місяць 1924/25 р. гарнє масло ще випадково надходило. 5) з Москви (місце перевалки, а не вироблення), яка вже більше не бере участі в постачанні районіві. 6) Одеса, що одного лиш 1925/26 року висилає тільки гарнє масло, але, як ми бачимо, в дуже маленьких кількостях.

Постачання районіві за всі роки йде загалом нормально.

Бензина. Єдиний висилач — Грозний. 1923/24 рік і тут не на добре проходить. В 1924/25 році прибування, порівнюючи з продажем, ще залишає запас і частково продаж 1925/26 року йде коштом цих запасів.

Що до інших — основні пункти висилання — Грозний, Сталінград, Баку, що довозять до району асфальтовий гудрон, милонафт, лаку, оліфу й інші.

Всі нафтопродукти — на першому плані — постачає Грозний, що дає пересічно протягом $2\frac{1}{2}$ років 84—85% усенького прибуття (вплив гасу й нафтопалива) і не виявляє великих хитаннів що-до участі в постачанні районіві за роками. Сталінград йде за Грозним, але гостро відстає від нього й дає вже тільки 11—12%. З 10% загального висилання до району в 1923/24 році він досягає мало не 15% в 1924/25 р. і знову падає до 9% у 1925/26 р. Грозний і Сталінград становлять укупі 95—97% усенького прибуття до району. Сама тільки Одеса дає ще 1—2%. Решта пунктів — Баку, Ярославль, Нижній-Новгород мають тільки частки відсотку (мало не всі однаково). Москву, Саратов уважають за висилачів випадкових. Порівнюючи постачання з продажем, зазначимо тут, що надходило продуктів у 1923/24 році менше, аніж їх було продано на 9%, в абсолютних цифрах — на 4182 тонни. Становище напружене й тяжке. Надто відзначаються небезпечністю травень, червень, липень, коли прибуття дорівнює всього 77% продажу й коли саме треба було запасати лишки, беручи на увагу сприятливі літніми місяцями умови вивантаження з цистерн. Що-ж до зимових місяців цього року, то тут слід узяти на увагу часті замети на залізницях, що таки болюче впливали були на умови постачання районіві.

1924/25 р. і перше півріччя 1925/26 р. проходять нормально, — перше — з перевищеним надходженням на 6000 тонн (на 10% більше од продажу), до того, найбільша заготівля припадає на перші три місяці операційного року; друге — з невеличким — всього на $1\frac{1}{2}$ % — перевищенням продажу, що все-ж-таки залишає ще достатні запаси.

Надходження і збут за місяцями мають ту спільну рису, що „сезон“ у них збігається. І надходження одбувається інтенсивніше в-осени та взимку, і збут, як побачимо далі, дає найбільші кількості осінніми й зимовими місяцями, і тут і там березень, квітень, травень, червень, липень — це місяці найменшого обороту.

Треба сказати, що, на жаль, спостерегається таке. Було-б доцільніше почати заздалегідь, тоб-то влітку готуватися до сезону. В інших видах торгівлі це й робиться, але що-до нафти в розглядуваному районі — то доводиться стикатися з фактом дуже обмеженої місткості, що не дозволяє робити достатніх запасів. На-весні і влітку, коли обороти невеликі, місткість і за малого довозу буває заповнена, а в-осени і взимку, в умовах значних оборотів за більшого довозу, достатніх запасів не збереш — зайва цистерна і, за браком місткості для виливання, — перестій, менше цистерною — і перебіє у продажу. Ми вже казали за актуальне завдання — збільшити місткість району й кількість вагонів-цистерн в обігові.

Наприкінці розділу зазначимо ще, що великі пункти продажу — це одночасно й великі станції одержання. Через те що в дальшому викладі ми освітимо продаж за окремими пунктами, одержання на окремих складах ми тут не наводимо.

4. Участь Київського району у всесоюзній торгівлі нафтопродуктами.

Київський район характером своїм суто торговий; перекидних (перевальних) функцій він не має.

Територією, що він її обслуговує, район належить до невеликих; а в тім, незначність територіяльна надолужується густістю людності, хоч знов-же, місцева промисловість, що споживає нафтопродукти, зокрема нафтопаливо, не така численна, як по інших районах УРСР та по багатьох в РРФСР.

Поставимо поруч збут по Київському району зо збутом по цілому Союзові на внутрішньому ринкові:

НАЗВА ПРОДУКТІВ	1923/24 р.			1924/25 р.		
	Продано			Продано		
	По цілому Союзу	По Київському району	% участі	По цілому Союзу	По Київському району	% участі
	У тоннах			У тоннах		
Гас	375.100	18.404	4.9	573.300	26.067	4.6
Бензина	29.500	838	2.8	44.200	973	2.2
Нафтопаливо	2.901.300	19.650	0.66	3.554.600	22.556	0.63
Машинове масло	34.700	2.082	7.0	47.500	2.513	5.3
Чорне мастило	81.600	6.700	8.2	101.500	7.314	7.2
Спецмасла й інші	31.400	969	3.1	59.800	1.651	2.8
Разом	3.453.600	48.643	1.4	4.380.900	61.074	1.4

Порівняльні дані за перше півріччя 1925/26 року наводимо в оцій-ось таблиці.

НАЗВА ПРОДУКТІВ	За 1-е півріччя 1925/26 року.		
	По цілому Союзу	По Київському району	°/о участі Київ. ринку
Гас	512.800	23.862	4,7
Бензина	28.100	572	2,0
Нафтопаливо	2.400.000	19.834	0,83
Машинове масло	24.400	1.492	6,1
Чорне мастило	60.300	3.856	6,4
Спецмасла й інші	44.800	942	2,1
Разом	3.070.400	50.558	1,6

Коли на підставі даних, за наступними місяцями, припустити для Волини на 13—14°/о участі в збутові району, то загальний продаж району в 1922/23 році становитиме більше-менше 38.000 тонн усіх нафтопродуктів; по Союзу реалізовано цього самого року 3.434.000 тонн, тоб-то Київський район дає 1,1°/о од усесоюзного продажу.

Правління Нафтосиндикату об'єднує 22 райони. Пересічно на район припадає 4,5°/о участі у всесоюзному збуті: а Київський район дає (пересічно за 3¹/₂ роки) — 1,4 — 1,5°/о збуту по Союзу.

Отже питома вага всенького району втрое менша за пересічну, але з другого боку ми постерегаємо, що значіння Київського району повільно зростає (з 1,1°/о всесоюзного в 1922 — 23 р. до 1,6°/о в 1925 — 26 р.). Найбільш впливає на невисоку пайку району незначний, порівнюючи з реалізацією всесоюзною, продаж нафтопалива, за браком, як вище сказано, великої тут індустрії. Коли відкинути продаж нафтопалива з загальних підсумків, то відсоток участі району підвищиться для 1923 — 24 р. до 5°/о, для 1924 — 25 р. — до 4,7°/о, а для 1925 — 26 р. — до 4,6°/о. Цей відсоток ще навіть трохи перевищує пересічний.

Гас — по Союзу становить пересічно 12,7°/о збуту всіх продуктів по Київському району — мало не 43°/о. У всесоюзному збуті перше місце посідає нафтопаливо, в районному, як ми бачили, — гас. Збут гасу в загальному продажі Союзу своїм темпом випереджує районний, становлячи в 1922 — 23 р. — 8,7°/о збуту всіх продуктів, в 1923 — 24 р. — 10,9°/о, в 1924 — 25 р. — 13,1°/о, в 1925 — 26 р. — 16,7°/о. Участь тут району хитається в межах — 4,6°/о — 5°/о (за 2¹/₂ роки) всесоюзного.

Що-до бензини, то район тут становить тільки 2¹/₂°/о всесоюзного збуту. По цьому збуту відсоток бензини в загальному збуті по роках збільшується, по Київському району залишається той самий. Тракторизація

сільського господарства підвищить трохи, треба сподіватися, темп зростання збуту цього продукту.

Розглядаючи окремі продукти, зазначимо, що участь Київського району у всесоюзному збуті нафтопалива з року на рік зростає, хоч і дуже повільно: з $0,6\%$ в 1923—24 та 1924—25 роках, до $0,8\%$ в 1925—26 р. По Союзу нафтопаливо становить пересічно (за $2\frac{1}{2}$ останні роки) — $81,7\%$ збуту всіх продуктів, а по Київському району, як ми бачили, всього 39% , тоб-то для останнього питома вага палива удвоє із чимось менша, ніж по Союзу. Разом із тим, з року на рік роля нафти в загальному продажі нафтопродуктів по всьому Союзу падає гостріше, аніж по району; в 1922—23 р. вона давала у всесоюзному продажі $87,4\%$ збуту всіх продуктів (3.000.000 пуд.), в 1923—24 р. — $84,1\%$, в 1924—25 р. — $81,1\%$, в 1925—26 р. — $78,2\%$. Тут впливає, що темп збуту гасу зростає більш за нафтопаливо. Навряд чи можна сподіватися, що участь нафти в загальному збуті зросте: загальна лінія — „менше нафти — більше продуктів з нафти“ та нормування нафтопалива цього не дозволять.

По машинному маслу ч. 2. — Київський район дав в 1923—24 р. 7% всесоюзного збуту, в наступному — падає до $5,3\%$, а в 1925—26 р. знову зростає до $6,1\%$. По Союзу машинове масло становить 1% серед усіх продуктів, по Київському-ж району — 4% .

По чорному мастилу. — Київський район дає чималенький ($7—8\%$) і найбільший серед решти продуктів відсоток участі, що проте з року на рік хутко зменшується. По Союзу чорне мастило становить пересічно $2,4\%$ збуту всіх продуктів, а по Київському району — $11,1\%$.

По групі спецмасел та інших — відносно значіння Київського району, не зважаючи на чимале зростання збуту цих продуктів по району, з року на рік падає, очевидячки через те, що по Союзу ринок спецмасел відновлюється ще хутчіш, аніж в нашому районі. За $2\frac{1}{2}$ роки — 1923—24 — 1-ше півріччя 1925—26 р. збут спецмасел та інших становив по Союзу $0,9\%$, $1,4\%$ і $1,8\%$ збуту всіх продуктів, тимчасом як по Київському району в 1925—26 р. збут цих продуктів навіть відносно падає в загальному збуті.

Чимала роля гасу в збутові по районах менша як по всьому Союзу, значіння нафтопалива, повільніший темп зростання збуту спецмасла та більше, ніж пересічно по Союзу значіння чорного мастила промовляє за те, що Київський район насамперед є сільсько-господарський, тоб-то споживання тут нафтопродуктів відіграє більшу ролю за-для сільсько-господарських потреб, аніж для промислових.

Далі, звертає увагу той факт, що в загальному продажі нафтопродуктів по Союзу гас та нафтопаливо (2 продукти) становлять $94—95\%$ збуту всіх продуктів, залишаючи на решту продуктів щось $5—6\%$. По Київському району ці продукти становлять $81—82\%$ і тільки вкупі з чорним мастилом і машинним маслом досягають $95—96\%$. Район, що його ми розглядаємо, „суцільніший“ і „місткіший“ що-до цих продуктів.

Звертаючися до питання про темп, яким зростає районний збут порівнюючи з усесоюзним, наводимо отаку таблицю:

НАЗВА ПРОДУКТІВ	1923 — 24 р.		1924 — 25 р.		1925 — 26 р. ¹⁾		1925 — 26 р.
	По Союзу	По Київськ. ринку	По Союзу	По Київськ. ринку	По Союзу	По Київськ. ринку	По Київському району фактичний приріст за 1/2 року.
Гас	25,4	+ 43	+ 52,5	+ 41,6	+ 22,9	+ 38,5	+ 41,5
Бензина	- 14,5	- 7,4	+ 50	+ 16,1	+ 30,1	+ 54,2	+ 51,6
Нафтопаливо	- 1,4	+ 22,4	+ 22,5	+ 14,7	+ 12,5	+ 110,6	+ 78
Машинове масло ч. 2.	не звісн.	+ 30,4	+ 37	+ 20,7	+ 21,1	+ 27,3	+ 59,6
Чорне мастило . . .	+ 47	+ 329,2	+ 24,5	+ 9,2	+ 27,6	+ 38,1	+ 63,7
Спецмасла й інші .	+ 24,5	+ 204	+ 90,5	+ 70,4	+ 53,9	+ 45,4	+ 45,6
Разом . .	+ 1,8	+ 44,6	+ 26,8	+ 25,6	+ 15	+ 65	+ 56,4

Примітка: 1) Кожен дальший рік показано в порівнянні з попереднім.
2) + визначає збільшення збуту, — зменшення збуту.

Отже, темп збуту по Київському району, як кожного окремого продукту, так і всіх укупі продуктів, далеко випереджує союзний темп тільки в 1924 — 25 р., що-до всіх продуктів, за винятком чорного мастила, зростання по Київському району відстає від союзного, але й цього року загалом зрівнюється із всесоюзним. Що-до 1923—24 та 1925—26 років, то треба мати на увазі, що тут відбивається вплив великих чисел, зокрема великий збут нафтопалива. Становлячи по Союзу переважний відсоток, цей продукт зростає тут повільніше, ніж у Київському районі. Коли й тут виключити нафтопаливо з загальних цифр, то по Союзу збільшення в 1923 — 24 р. проти попереднього становитиме по всьох продуктах 25⁰/₁₀₀, а не 1,8⁰/₁₀₀, по Київському району — 66⁰/₁₀₀, а не 45⁰/₁₀₀; в 1925 — 26 р. проти 1924 — 25 р. — по Союзу — 26⁰/₁₀₀, по району — 38⁰/₁₀₀. Цифри вже далеко більше вирівнюються.

Уторговані гроші за продукти по Союзу за 1923—24 та 1924 — 25 роки (за перше півріччя 1925 — 26 р. даних ми не маємо) наведено в цій таблиці (без акцизу) (див. табл. на стр. 140).

По Київському району загальна сума уторгованих грошей без акцизу в 1923 — 24 р. становить 3.276.876 крб. 21 коп., тоб-то 2,2⁰/₁₀₀; в 1924 році — 4.184.640 крб. 68 коп., тоб-то 2,3⁰/₁₀₀ з усесоюзних.

Київський район визначено тут більше у всесоюзній торгівлі, ніж що-до кількісного продажу. Тут впливає великий збут гасу як дорож-

¹⁾ І по Союзу, і по району цифри взято за даними прогрес. завдання.

НАЗВА ПРОДУКТІВ	1923 — 24 р.			1924 — 25 р.			1924 — 25 р. до 1923 — 24 р.
	Сума		% ⁰ / ₀	Сума		% ⁰ / ₀	
	Крб.	Коп.		Крб.	Коп.		
Гас	28.475.746	49	18,7	32.219.258	72	17,6	113,1
Бензина	5.750.756	53	3,8	8.301.020	37	4,5	144,3
Нафтопаливо	100.586.006	01	66,1	117.642.231	92	64,1	117,0
Машинове масло ч. 2 .	5.002.532	35	3,3	6.148.066	43	3,3	122,9
Чорне мастило . .	4.357.272	89	2,8	5.680.040	27	3,1	130,4
Спецмасла й інші .	8.019.378	23	5,3	13.530.872	23	7,4	168,7
Разом . .	152.190.692	50	100	183.521.489	94	100	120,6

чого. У всесоюзній торгівлі нафтопаливо має такий широкий збут, що, хоч воно й дешеве, проте становить 63—66% усіх уторгованих грошей, тимчасом як гас тільки 17,5—18,5% (але гас без акцизу).

Р. 1924—25 по Союзу що-до гасу й нафтопалива спостерегається деяке відносне падання проти попереднього року коштом зростання по групах спецмасел бензини й чорного мастила.

5. Умови розрахунку Нафтосиндикату.

1923—24 і 1924—25 роки — це для Нафтосиндикату період політики широкого кредитування покупців. Нафтова промисловість належить до тих галузів виробництва, що протягом цих двох років зовсім не зазнала товарового голоду; навпаки, багатьох нафтопродуктів було доволі. Отже, кредитова політика, окрім інших своїх завдань, ставила собі за мету розподілити максимальну кількість продуктів на ринкові.

Р. 1923—24 умови кредиту були такі:

1) Склади по самостійних відпусках могли кредитувати на термін од 2-х тижнів до одного місяця на суму 300—375 крб. для держустанов та кооперації і 200—250 крб. для приватних осіб, до того, суму визначали залежно від величини складів — для більших складів — більшу суму, для менших — меншу (подібно до будови гуртових норм). За відкритим рахунком термін кредиту — 10 день, сума не більша як 100 крб.

2) Контора по договорах кредитувала до 3—3½ місяців. Кредит і в першому, і в другому випадкові відкривали на всенюку забрану партію без ніякої оплати готівкою при заборі; різниць по кредитуванню що-до окремих продуктів встановлено не було. Плати за кредит не бралось. Як розподілявся продаж в 1923—24 р., видно з оцієї таблиці:

МІСЯЦІ	Готіві гроші		Кредит		Разом
	Сума	‰ ‰	Сума	‰ ‰	Сума
Жовтень	152.270	47,2	170.231	52,8	322.501
Листопад	139.969	38,7	221.486	61,3	361.455
Грудень	112.407	24,9	339.012	75,1	451.419
Січень	92.772	25,0	277.321	75,0	370.093
Лютий	89.096	26,6	245.261	73,4	334.357
Березень	79.484	24,3	247.340	75,7	326.824
Квітень	53.360	23,6	172.157	76,4	225.517
Травень	83.102	31,4	181.202	68,6	264.304
Червень	80.511	38,0	158.022	62,0	238.533
Липень	103.898	33,2	208.866	66,8	312.764
Серпень	134.843	37,2	228.501	62,8	363.344
Вересень	137.318	31,5	293.907	68,5	429.225
Разом	1.257.030	34,1	2.748.306	65,9	4.000.336

До цих даних по кредиту зараховано обороти по відпусках Півд.-Зах. зал. Та коли відкинути їх, зважаючи на те, що з залізницями Синдикат мав взаємні розрахунки (і, до речі, завжди з сальдо на користь залізниць), то виторг за готівку в 1923—24 році трохи підвищиться — з 34,1‰ до 35,8‰.

Розподіл виторгу за місяцями хитається більше-менше гостро; першими місяцями ще мало позначається політика поширення рампів кредиту — і продаж одбувається на 40—47‰ за готівку. Окрім того, з грудня аж до квітня місяця кредитування збільшується й виторг за готівку зменшується до 24—26‰. Тут значною мірою впливають і труднощі на грошовому ринкові в зв'язку з грошовою реформою, що саме її запроваджувано (перехід на червінці) та наближенням не-сезонного періоду, коли обороти нафтоторговельників надто скорочуються і вони вже не спроможні оплачувати продукти готівкою. З травня-червня місяця приплив готівки знову, хоч хитаючись, збільшується як наслідок — з одного боку, наближення сезону, а з другого — оздоровлення грошового ринку.

Кон'юнктура нафтового ринку в 1924—25 році складається не зовсім сприятливо. Недорід хлібів звужує купівельну спроможність головного споживача — селянства. Ще нагальнішим стає завдання всяково використати кредит, як засіб підсилити збут. Рамці кредиту де-далі ширшають.

Цього року встановлюють отакі умови кредитування:

а) По гасу — 1) для середкової кооперації, що забирає за генеральними договорами з ВУКС'ом і Сільським Господарем — 3 місяці з моменту забору продукта; 2) для середкової кооперації, що працює самостійно, тоб-то забирає не по договорах, а також для низової кооперації — не більше як 2 місяці з дня забору кожної партії і з обов'язанням забрати протягом 5 місяців не менше як 100 пудів гасу; 3) для приватних торговельників — до 1 місяця з дня забору; 4) для держустанов кредит здебільшого встановлювали договорами в центрі (в Києві) пересічно на 3—3½ місяці.

б) По нафті — для держорганів і кооперації — термін кредиту півтора місяця; для приватних торговельників — місячний, незалежно від кількості забору.

в) По маслах і мастильних продуктах — держорганам і кооперації, що торгують мастилом — до 3-х місяців, а що набувають на свої потреби — до 2-х місяців, приватним, у тому й другому випадкові — один місяць.

На всі продукти кредит і цього року був безплатний і поширювався він цілком на всенюку партію забору.

Контора в своїх договорах установлювала загалом ті самі терміни кредиту, що були в 1923—24 році.

Загальна сума кредиту, що її давав склад окремому покупцеві, не могла перевищувати 1.000 карбованців; але окремо передбачали збільшення кредиту в тих випадках, коли покупці запасатимуть продукти на час бездоріжжя.

Отже ми бачимо, що умови кредитування порівнюючи з попереднім роком істотно змінюються.

1) Як термін, так і сума кредиту збільшуються для всіх категорій покупців.

2) Докладніше розроблюють умови що-до різних термінів для різних продуктів і для різних контрагентів.

3) Сума кредиту не зв'язується вже з величиною складу, і

4) Особливо сприяють державній та кооперативній торгівлі мастилом через збільшення терміну кредиту для організацій торговельних.

В наслідок цього, рік дає отаку картину для розподілу продажів (див. табл. на стор. 143).

Коли з кредиту викинути продажі Півд.-Зах. з., то виторг готівкою збільшиться до 24,4%, а кредит відповідно зменшиться до 75,6%. Отже широка кредитова політика спричинюється до того, що продажі набір зростають (на 11—12% порівнюючи з 1923/24 роком), а самий виторг готівкою гостро зменшується з перших-же місяців. Проте, на ґрунті цієї, неухильно протягом двох років застосовуваної політики, нафтова торгівля в районі починає виявляти виразно хоробливі симптоми.

Насамперед, виявляється досить чутливий прорив по лінії осередкової кооперації, що з перших-таки місяців 1925 року перестає пла-

МІСЯЦІ	Готові гроші		Кредит		Р а з о м
	Сума	‰ ‰	Сума	‰ ‰	Сума
Жовтень	126.694	23,1	421.649	76,9	548.343
Листопад	115.562	22,3	402.950	77,7	518.512
Грудень	135.601	19,7	549.514	80,3	685.115
Січень	102.752	21,2	381.129	78,8	484.181
Лютий	93.270	23,4	295.998	76,6	389.268
Березень	91.067	22,3	316.691	77,7	407.758
Квітень	72.578	20,7	277.766	79,3	350.344
Травень	58.159	20,8	222.041	79,2	280.200
Червень	54.470	18,1	246.133	81,9	300.603
Липень	99.825	23,9	318.493	76,1	418.318
Серпень	146.090	29,7	346.442	70,3	492.532
Вересень	172.706	26,7	475.124	73,3	647.830
Р а з о м .	1.268.774	23,0	4.254.230	77,0	5.523.004

тити по своїх обов'язаннях. — Райсоюзи й Райсельсоюзи переживають тяжку фінансову кризу. Приблизно тоді-ж починають кінчатися строки генеральних договорів з Вукопспілкою й Сільським Господарем, отже, утворюється загроза переходам неплатоспроможних установ районної кооперації до самостійної праці з нафтовими товарами.

Окрім того, мало не всі торговельні організації й особи користуються кредитом на нафтопродукти, як засобом для оборотів з іншими товарами. Вторговуючи гроші за гас або за чорне мастило (головний ринковий товар), як за ходовий, що хутко обертається за 12—14 день по одержанні його із складу товар, торговельники, нехай то кооперація чи приватник, — устигнувши вже взяти нові партії нафтопродуктів, оплачують перший забір через кілька місяців, а вторгованими від нафтопродуктів грошми провадять операції з іншими менш оборотними товарами. — Отже, коли торговельника гасом мало приваблював товар, як, на його думку, нерентабельний, то натомість такі операції цілком надолужували оту нерентабельність. Сплата заборгованості з боку всіх контрагентів, за винятком низової кооперації відбувається з тою або іншою прострочкою, часто-густо довгочасною.

Гроші на 75‰ загрузають у покупця, повертаючись до каси Синдикату найменше за півтора—два місяці, без будь-якого нарахування відсотків за користування ними.

А до всього — виробні трести зазнають фінансових труднощів і настирливо вимагають грошей.

Все це призводить до перегляду кредитової політики в середині 1924/25 року (в березні 1925 р.). Терміни кредиту скорочують для низової кооперації до 30—45 день, для приватних осіб — до 2—3 тижнів. Середкову кооперацію скрізь зрівняно з низовою, до того, рекомендується ставитися до неї особливо обережно. Взагалі кредит обставляють великими формальностями (джіро, застава й т. ин).

А втім зміни було внесено ще наприкінці сезону, коли через падання оборотів покупці неспроможні стали розраховуватися навіть за стару заборгованість та коли взагалі зменшення нафтоторговлі зовсім не сприяє будь-якому перегляду політики. Як наслідок цього, збільшення припливу готівки не спостерегається й після березня місяця.

Навпаки, збільшується — і більше ніж за інші місяці, кредитовий продаж аж до липня. Допіро з цього місяця збільшується виторг готівкою.

Практикування широкого безплатного кредиту на всі без винятку продукти, не вважаючи разом з тим на здатність до обертання (в розумінні хуткості), а також на те, як працює покупець Синдикату із своїм покупцем, чи дає він йому кредит, на який строк, то-що, — не можна виправдати навіть тими несприятливими умовами, що склалися для нафтового ринку цими роками. Окрім того, ця політика призводила до того, що падала платіжна дисципліна з боку покупців, що їх було вже важко привчити потім своєчасно розраховуватися.

1925/26 рік будують уже в напрямкові максимального продажу за готівку.

Загальну суму кредиту по самостійних відпусках складу обмежується для одного покупця 500 карб., до того, цю суму можна збільшити тільки за дозволом контори в кожному разі зокрема.

На окремі продукти встановлюються отакі строки кредиту:

а) По г а с у — 1) для первісної кооперації — від забору до забору, але не більше як на 20—40 день. Залежно від того, як далеко знаходиться кооператив од складу; 2) для середкових кооп. об'єднань — до 45 день; 3) для приватних торговельників сільських — од забору до забору, але не більш як на 10—15 день для тих, котрі торгують в місці перебування складу, і не більше як на 30 день для тих, що їх місце торгівлі міститься не далі як на 10 верстов від складу.

Коли покупець бере гас за готові гроші, йому дають додаткову знижку в 2% проти встановлених торговельних цін. До того, за розрахунок готівкою вважають не тільки внесення грошей підчас одержання товару, ба й виплату, що її провадить кооперація за 15 день з моменту забору, а приватні особи — за 7 день.

б) По на ф т і — як правило, відпуск головному споживачеві — млинам — треба переводити за готівку, зважаючи на те, що в них паливо становить дуже малу частину загальних видатків; тільки як виняток допускається для приватних млинів — місячний кредит, для кооперативних і державних млинів — до півтора місяця. Для підприємств, що в них

паливо становить важливішу частину видатків, наприклад, для електростанцій, кредит на нафту може бути збільшено до 2-х місяців.

Перепродавцям продукту відпуск, найбільше, на умовах розрахунку готівкою. Між иншим, що-до нафти, вперше запроваджують оплату частини продукту готівкою (15—20%) підчас самого відпуску.

в) По чорному мастилу — ті-ж самі умови, що й для гасу.

г) По маслах — продаж за готівку і тільки у виключних випадках — дозвіл на місячний кредит.

По всіх продуктах беруть певний банківський відсоток за користування кредитом. Тільки для гасу — для кооперації, коли дається кредит до 30 день, для приватних — до 15 день, жадного відсотку не беруть.

Треба сказати, що тут ми стикаємось із системою розрахунків досить складною і навіть трохи заплутаною; наприклад, встановлення залежності строку кредиту від місця перебування торговельника, взяття в деяких випадках банківського відсотку і невзяття його в інших, встановлення знижки за оплату готівкою і т. ин., а коли додати сюди значно ускладнені умови знижок, то матимемо ще пістрявішу картину. Та проте, всіх засобів було вжито, щоб збільшити надходження готівки. Наводимо далі таблицю розподілу продажу за готівку і набір у першому півріччі 1925/26 року.

МІСЯЦІ	Готівка		Кредит		Разом
	Сума	%/о/о	Сума	%/о/о	Сума
Жовтень	247.145	32.8	505.129	61.2	752.274
Листопад	227.320	33.87	497.827	66.3	675.147
Грудень	282.846	34.7	559.397	65.3	842.243
Січень	195.356	28.6	487.540	71.4	682.892
Лютий	217.340	35.6	391.966	64.4	609.306
Березень	239.433	39.1	373.259	60.9	612.692
Разом	1.409.436	33.8	2.765.118	66.2	4.174.554

Вилучення Півд. Зах. зал. зменшить кредит до 64%, підвищуючи виторг готівкою до 36%, тимчасом як у першому півріччі 1924/25 року по продажу за готівку проходить 20,5% всього виторгу. Хоч підвищення не таке вже й значне і досягає тільки рівня 1923/24 року, та проте перелом помітно позначився: надходження готівкою з місяця на місяць невхильно зростає (за випадковим винятком січня).

Тут треба мати на оці, що на більшість продуктів більше-менше значний кредит проте мав місце і що перехід на виторг готівкою потребує обережності й поступінности. Наслідок цієї обережности ми вже бачили на зростанні збуту; зміна кредитової політики не відбилася негативно.

Продаж за готівку й набір по окремих коопераціях покупців (у %/о/о) має такий вигляд:

КАТЕГОРІЇ ПОКУПЦІВ	1923/24 р.			1924/25 р.			1925/26 р.		
	Готівка	Кредит	Разом	Готівка	Кредит	Разом	Готівка	Кредит	Разом
Держоргани	14,5	85,5	100	8,1	91,9	100	11,9	88,1	100
Кооперація	29,0	71	100	22,0	78,0	100	38,3	61,7	100
Приватні	42,5	57,5	100	42,6	57,4	100	53,9	46,1	100
Разом	34,1	65,9	100	23,0	77,0	100	33,8	66,2	100

Найбільше дають готівки приватники. Збільшення кредитування в 1924/25 році в бік держустанов, а не приватних осіб, що в цьому році заховують співвідношення продажу за готівку й набір 1923/24 року. Між иншим, зазначене вище підвищення надходження готівки з липня місяця 1924 року до кінця операційного року одбувається за рахунок самих приватників. Це можна бачити з цієї таблиці:

МІСЯЦІ	% надходження готівки від загального продажу		
	Держустанов	Кооперації	Приватних
Червень	5,2	23,0	37,4
Липень	7,4	26,4	44,0
Серпень	6,8	23,5	48,9
Вересень	6,1	24,5	42,2

Тільки по категорії „приватних“ готовий виторг невхильно зростає.

Значно більше, ніж інші контрагенти, кредитуються держустанови — на 85—90⁰/₀; навіть останнього року вони дуже мало збільшують оплату готівкою — менш, ніж на 4⁰/₀. Кооперація в 1923/24 році та в 1924/25 році ³/₄ свого забору переводить кредитом, а в 1925/26 році кредитування її гостро знижується — до 62⁰/₀ більш, ніж по інших категоріях.

Як розподіляється виторг по головних продуктах, це видно з отакої таблиці:

РОКИ	Гас		Нафта		Машинове масло № 2		Мазмазут	
	Готів.	Кред.	Готів.	Кред.	Готів.	Кред.	Готів.	Кред.
1923/24	34,6	65,4	29,6	70,4	37,5	62,5	18,3	81,7
1924/25	25,4	74,6	30,1	69,9	26,2	73,8	16,5	83,5
Перше півріччя 1925/26 . .	36,3	63,7	40,1	59,9	43,0	57,0	29,0	71,0

По кредитові найбільш проходить мазмазут (чорне мастило), менш — машинове масло № 2. Велике кредитування переводиться також і по нафті й по гасу.

Наявне уторгування в 1924/25 році скорочується по всіх продуктах за винятком нафти, по якій воно продовжує зростати й цього року. В 1925/26 році кредитування досить сильно скорочується — що-до гасу й що-до машинового масла № 2; по нафті ефект найменший, тимчасом як саме тут чекали, що найбільше зросте наявне надходження (переведення млинів на оплату готівкою).

6. Ціни.

До 1923/24 року народне господарство вступило в умови важкої кризи збуту. Ціни, що де-далі зростають та що їх штучно підвищують на промтовари поруч з дуже низькими цінами на продукцію сільсько-господарчу визначали собою „ножиці“. Продукти промисловости не мали відповідного попиту від селянства: одержуючи копійки за жито чи пшеницю, воно неспроможне було платити карбованці за перкаль або цвяхи. І що далі від міста, що ближче до села, то жито дешевше, а перкаль, бархан, цвяхи дорожчі. Тягар оточення особливо збільшувався через те, що валюта була нестала і, безупинно падаючи, плутала взагалі будь-які господарчі стосунки.

Нафтосиндикат в українських умовах у загальній атмосфері розбещености що-до цін почував на собі подвійний вплив: з одного боку, Москва диктувала ціни, які й без того де-далі підскокували, з другого боку Українська Контора, що тоді об'єднувала всеняку Україну, додавала й од себе безмежні націнки, ні до чого не пристосовувані. Телеграми про підвищення цін сипалися одна за одною справді неначе дощ. І найбільше розійшлися „ножиці“ на газовому ринкові на початку господарчого року — в вересні, жовтні 1923 року, коли за пуд гасу селянинові доводилося давати 14—15 пудів жита, тимчасом як перед війною за той самий пуд він платив 2—3 пуди жита (в 4—5 разів менш, ніж 1923 року).

Становище загрожувало розривом єднання („смычки“). Тимчасом заведений ще до грошової реформи червінець, що був в обігу поруч радянської валюти, робив своє діло — в міру втілення його в обіг, ножиці стулювалися: підвищувалися ціни на хліб і рівнобіжно знижувалися ціни на продукти промисловости. Червінцеві невідступно допомагав і натиск — од партії та промисловости, що головним завданням передусім поставили собі завдання впорядкувати ринок.

Що-до гасу, то тут вже з листопада, грудня 1923 року помітно деякі наближення до сільсько-господарчих цін, але, проте, до нормальних стосунків ще далеко.

Ось таблиці співвідношення риночних цін в 1923/24 році на гас і на жито в Києві ¹⁾ і в решті районів ²⁾, до яких треба, — застерегаємо, — підійти обережно:

¹⁾ За даними „Отчета о деятельности Киевской Товарной Биржи за 1923/24 год. — Издание К. Т. Б.“ тільки-но з тими змінами проти даних КТБ що-до цін на гас в нашій таблиці залічено акциз, якого в цифрах „Отчета“ чомусь не прийняли на увагу виключно по цьому продуктові.

²⁾ За даними Київської Контори Нафтосиндикату.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІН НА ГАС ТА НА ЖИТО В КИЇВІ 1923/24 р.

НА 1-ШЕ МІСЯЦЯ	Роздрібна ціна ¹⁾				За 1 пуд гасу пудів жита
	Пуда гасу		Пуда гасу		
	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.	
1923 р.					
Жовтня	2	71	—	46	5,3
Листопада	2	40	—	32	7,5
Грудня	2	56	—	70	3,6
1924 р.					
Січня	2	60	—	52	5,0
Лютого	2	19	—	79	2,8
Березня	2	25	—	78	2,9
Квітня	2	76	—	70	3,9
Травня	2	60	—	58	4,5
Червня	1	97	—	70	2,8
Липня	2	30	—	90	2,5
Серпня	2	30	1	34	1,7
Вересня	1	97	1	17	1,7
Жовтня	1	93	1	08	1,8

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІН НА ГАС ТА НА ЖИТО НА ПЕРИФЕРІЇ.

МІСЯЦІ	Ціна пуда гасу	Ціна пуда жита	За 1 пуд гасу пудів жита
1923 р.			
Жовтень	3,16	0,21	15,0
Листопад	3,16	0,42	7,5
Грудень	3,16	0,51	6,2
1924 р.			
Січень	3,13	0,57	5,5
Лютий	2,24	0,60	3,7
Березень	2,24	0,63	3,6
Квітень	2,24	0,65	3,4
Травень	2,24	0,65	3,4
Червень	2,19	0,68	3,2
Липень	2,19	0,85	2,6
Серпень	2,19	0,90	2,4
Вересень	2,19	0,75	2,9

¹⁾ Наводимо роздрібні ціни, що краще характеризують становище; гуртові ринкові ціни тільки незначно відхилялися від прайс-курантових синдикатських ціл.

По Києву досить гостра амплітуда коливань і що-до гасу, і що-до жита. Але загальна тенденція така: гас, починаючи з жовтня 1923 року до лютого — березня 1924 року заховує стабільну ціну з ухилом до зниження, з лютого-ж — березня починає, з гострими хитаннями, знижати в ціні й опісля, в головному, весь час іде до зниження, виключаючи два місяці — квітень та травень, що дають зростання цін. Крива жита протягом цілого року з окремими, але не гострими збоченнями по місяцях, підвищується: з липня — серпня до кінця року утворюється вже таке становище, при якому за пуд гасу дають 1,7—1,8 пуда жита: тоб-то в півтора — два рази менше, ніж перед війною. Це — вже „ножиці“ з зворотного боку, як наслідок недороду, що виявився у районі.

Міркуючи над співвідношенням цін на периферії, треба мати на увазі, що ринкова ціна гасу в таблиці, наведеній угорі, визначена шляхом трохи самовільним, через надбавку 30% до ціни складу; надбавку-ж виведено пересічно, ґрунтуючися на даних за ціни по окремих складах за рік, але не беручи на облік коливань по окремих місяцях; це значною мірою зменшує вартість таблиці, але ми використовуємо її як таку, що все-ж-таки відбиває тенденцію руху цін.

На периферії ціни на гас вищі, ніж київські — тут ринок полишено на самого себе, тут менше, або й зовсім бракує, регульовального начала, чи в вигляді комор, самих складів або кооперації; окрім того, і приставка продукту в дальші кутки дорожче коштує. Ціни на жито, природньо, на периферії дешевші, ніж у Києві. Але взагалі — коли в жовтні селянин за один пуд гасу давав 15 пудів жита, то вже в дальші місяці еквівалент знижується до 5—8 пудів, бо далі безупинно падає аж до кінця року, досягаючи в червні — липні 1924 р. більше-менше передвоєнного рівня, а потім — спускаючися й нижче.

Роздрібна ціна на гас по всьому районіві при продажу фунтами по місяцях, хиталася в межах:

Місяці	За фунт (в коп.)
1923 р.	
Жовтень	8—15
Листопад	8—14
Грудень	8—15
1924 р.	
Січень	7—13
Лютий	5—10
Березень	5— 9
Квітень	4 $\frac{1}{2}$ — 9
Травень	5— 8
Червень	5— 7
Липень	5— 9
Серпень	5— 7
Вересень	5— 7

Отже, з 8—15 коп. у жовтні — грудні, увесь час знижуючися, ціни доходять до 5—7 коп. в червні — вересні 1924 р.

Бігуни на початку й наприкінці року протилежні. Для одного з стихійних кварталів 1923/24 року — для другого — даємо дальшу таблицю цін на гас у кооперації й у приватників залежно від відстані од складу по окремих губернях:

ПЕРЕСІЧНІ ЦІНИ НА ФУНТ ГАСУ ЗА ПЕРІОД ЛЮТИЙ — КВІТЕНЬ 1924 р.

ГУБЕРНІ	Ціна фунта гасу на складі (гуртова)	Ціна в місці розташування складу		За 10 верстов од складу		За 20 верстов од складу		За 30 верстов од складу		За 40 верстов од складу		Вартість приставки на найдальшу відстань	Відсоток надбавки
		Кооп.	Прив.	Кооп.	Прив.	Кооп.	Прив.	Кооп.	Прив.	Кооп.	Прив.		
Київщина .	4,3	5	5	6	6	7	7	7,5	7,5	8,5	8,5	25	Од 16 до 196
Чернігівщина . .	4,2	5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8,5	8,5	8,5	30	Од 18 до 189
Волинь . .	4,4	5	5	5,5	5,5	5,6	6	6	6,5	7	7,5	20	Од 13 до 160

Розглядаючи ці дані, приходимо до таких висновків:

1. У міру віддалення від складу ціна на гас підвищується; і це, як бачимо, не можна звязати з самим-но збільшенням вартости приставки, що взагалі падає часткою копійки на фунт, а треба віднести на рахунок більшої „волі“ ринку в дальших пунктах.

2. Ціни в кооперації не нижчі, ніж у приватних, за невеличкими вийнятками, коли кооперація бере на півкопійки дешевше за фунт. Становище це здаватиметься ще ненормальнішим, коли взяти на увагу ті пільги й знижки, якими добре користувалися кооперативні організації що-до гасу й яких приватник ніколи не мав. 1923/24 рік по всій кооперативній лінії — рік нещасливої боротьби з приватником за зниження цін; нагадаймо, що, наприклад, мануфактурою приватник торгував навіть дешевше, ніж кооператив, і покупець охітніше йшов до приватної крамниці.

3. Накидки на ціни складу хиталися в межах од 13 до 190%; до того-ж, найбільших розмірів досягли вони на Чернігівщині, найменших — на Волині. Вже саме те, що можуть бути такі націнки, промовляє за дезорганізацію ринку.

Досі зупинялися ми тільки на самих „ножицях“. Але-ж 1923/24 рік приніс із собою й розрив поміж гуртовими та роздрібними цінами.

У що вилявся цей розрив на газовому ринкові?

Тут маємо ми тільки матеріяли що-до Києва ¹⁾, але й вони досить красномовні.

¹⁾ За даними „Отчета о деятельности К. Т. Б.“ за 1923/24 р.

ТАБЛИЦЯ ГУРТОВИХ ТА РОЗДРІБНИХ ЦІН В 1923/24 р. В КИЇВІ.

НА 1-ШЕ МІСЯЦЯ	Ц і н а				°/о надбавки до гурто- вої ціни
	Гуртова		Роздрібна		
	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.	
1923 р.					
Жовтня	2	34	2	71	16
Листопада	2	26	2	40	7
Грудня	2	26	2	56	14
1924 р.					
Січня	2	05	2	60	22
Лютого	1	70	2	19	29
Березня	1	71	2	25	31
Квітня	1	68	2	76	66
Травня	1	68	2	60	55
Червня	1	68	1	97	11
Липня	1	68	2	30	37
Серпня	1	68	2	30	37
Вересня	1	68	1	97	11
Жовтня	1	97	1	93	2

Націнки на роздріб з місяця на місяць хитаються надзвичайно гостро та нерівномірно в межах од 7 до 65⁰/₀. Нам доводилося вже говорити про те, що доки з'явилися роздрібні крамниці Синдикату, приватна торгівля цілком панувала над ринком і диктувала йому свої ціни. У таблиці, що оце наводимо, ми знаходимо потвердження цієї думки. Там, де немає крамниць Синдикату або Сільського Господаря, або коли крамниця неспроможна цілком задовольнити попит, приватний торговець збільшує якомога вище відпускні ціни; з'являється крамниця — і приватник приневолений пристосовуватися до її цін. Найбільші націнки припадають, мабуть, на ті місяці, коли крамниці були неспроможні наситити ринок, і утворюються вони, як наслідок впливу ще ненормальних надбавок по тих районах міста, де крамниць бракує зовсім.

Знов-же, надбавки цього року не по всіх місяцях загрозливо великі, як це було з іншими товарами. Нафтосиндикат за цінником встановлює різницю поміж гуртовою й роздрібною ціною в 5⁰/₀; приватний роздрібник - відерник, — одержуючи здебільшого продукт по роздрібній ціні

Нафтосиндикату, відпускає гас фунтами, пораючися з пудом годин зо дві; витрачаючися на приставлення, патент, то-що, він не може не накинути до ціни, за яку він одержує продукт, 15—20%, щоб одвернути ції витрати і мати якийсь зиск; порівнюючи з гуртовими синдикатськими цінами це становитиме вже 20—25% надбавки. Нафтосиндикат сам, одпускаючи з крамниці, дає їй на самооплатність до 20—22%. Не дивниця, коли приватник встановлює таку саму надбавку. Отже, коли приватний торговець не виходить по-за межі надбавки до гуртових цін 20—25%, навряд чи доводиться говорити про спекулятивні тенденції або великі заробітки. А р. 1923—24 протягом 6-тьох місяців накидка й становила не більш як 20—25%.

Нижча роздрібна ціна в вересні місяці 1924 р. порівнюючи з гуртовою є, мабуть, суто випадкова (хоч відносно інших товарів подібні випадки й траплялися).

На периферії надбавки на роздріб, безперечно, багато більші, але ми, як вже були казали, не маємо даних про периферію і не можемо potwierдити цього цифрами.

Отже, перша половина 1923—24 р. проходить під знаком несприятливої кон'юнктури цін. До причин, викладених вище, що це з'ясовують, треба додати, що взагалі ринкові звязки 1923—24 р. далеко ще не були налагоджені. Приватна торгівля, хоча й була цілком вільною на ринкові, все-ж не могла й мріяти про те, щоб відновити свої обороти в розмірах передвоєнних: більша торгівля на селі втратила своє минуле значіння, а дрібна або напівгуртова не спромоглася заступити гуртовика, не маючи для цього необхідних капіталів. Кооперація-ж ще далеко не мала була змоги поповнити випадання приватних торговельних кільців — вона не встигла ще пройти глибоко на село.

Гасом за часів перед війною на селі торгувала ціла армія дрібногуртових та роздрібних торговців, розвозчиків та рознощиків гасу. Конкуруючи поміж собою, вони тримали ціну продукту на певному більш-менш низькому рівневі. А що ці постача ьники гасу здебільшого позникали зовсім, а кооперація їх не заступила, то торговці гасом, котрі позалишалися, не стримувані конкуренцією, могли диктувати свої умови, дарма що у великого гуртовика — Нафтосиндикату, який перебував десь далеко від села, товару було досить.

Усталення червінця, швидке зростання та закріплення кооперації, державне регулювання торгівлі (заснування Наркомвнугоргу), зокрема цін, де-далі вводять ринок у нормальне річище. Наркомвнугорг регулює й ціни на гас.

І ми бачимо, що друге півріччя 1923—24 року проходить уже в спокійнішому ринковому оточенні. Взаємовідношення цін на гас та на хліб корисні для селянина.

Кон'юнктуру цін на гас, порівнюючи з цінами на хліб в 1924—25 році, характеризує наступна таблиця, яку ми наводимо для Києва за браком відповідних даних для решти району:

МІСЯЦІ	Роздрібна ціна				% за один пуд гасу пудів жита
	Пуца гасу		Пуца жита		
	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.	
1924 р.					
Жовтень	1	93	1	08	1,8
Листопад	1	95	1	05	1,9
Грудень	1	90	1	68	1,1
1925 р.					
Січень	1	87,5	1	62,5	1,1
Лютий	1	87	1	65	1,1
Березень	2	—	1	90	1,1
Квітень	2	—	2	30	0,9
Травень	1	95	2	53	0,8
Червень	1	95	—	—	—
Липень	1	95	2	28	0,9
Серпень	1	95	1	02,5	1,9
Вересень	1	95	1	15	1,7

Діаметральна протилежність попередньому рокові: тут високі і що зростають мало не до кінця року, ціни на хліб, поруч стабілізованих на далеко не високій основі цін на гас. Недорід 1924 р., умови лімітної політики, різні рішучі засоби, що їх уживає держава що-до приватної торгівлі — усе це доводило до спекулювання на хлібному ринкові й до безупинного підвищення цін на жито. Не допомогла і хлібна інтервенція — розміри її були надто невеликі. Та й окрім того привезений хліб частогусто був дорожчий, ніж хліб місцевий. Скасування ліміту наприкінці 1924 р. не зупинило підвищування цін, бо запаси хлібні не могли задовольнити попит навіть внутрішньо-районового споживання.

З другого боку, політика Нафтосиндикату скерована на цілковите опанування ринку, щоб подати продукт споживачеві за ціну найдешевшу, розгортання праці кооперації, яке йде правильніше, міцне закріплення становища її, найпаче на селі, поширення сітки орендованих та власних складів і крамниць і т. д., утворюють умови для низьких роздрібних цін на гас, і вони тримаються протягом всього року мало не на однаковому рівні (тим більш, коли казати за самий Київ).

Протилежні напрямки ліній цін на гас — з одного боку, і на жито — з другого й призводять до того, що кінець-кінцем пуд гасу ледві оплачується в квітні, травні, червні місяцях 1925 р. пудом жита. Инакше кажучи, протягом цілого 1924—25 р. або заховується, або підсилюється становище, що було наприкінці попереднього року — обертання гасових „ножиць“ на користь селянинові. Нафтосиндикат, одпускаючи гас узагалі за ціну нижчу од передвоєнної, не має від споживача того зиску, що його, скажемо, Нобель мав перед війною.

Що-до периферії ми маємо такі дані за перші 9 місяців 1925 року:

РОЗДІЛЕННЯ ЦІНА ФУНТА ГАСУ В РАЙОНІ СКЛАДІВ.

МІСЯЦІ	У Київі		У Бардичеві		У Гуманю		У Сер.-Буді		У Полонному	
	Коопер.	Приват.	Коопер.	Приват.	Коопер.	Приват.	Коопер.	Приват.	Коопер.	Приват.
1925 р.										
Січень	5—6	5—6 ^{1/2}	5—6	5—7	5—5 ^{1/2}	5	5—6	5—7	5—5 ^{1/2}	5 ^{1/2} —6
Лютий	5—6	5—6 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}	5—7	5—5 ^{1/2}	—	5—6	5 ^{1/2} —7	5—6	5 ^{1/2} —6
Березень	5—6	5—6 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}	5 ^{1/2} —7	5—5 ^{1/2}	—	5—6	5 ^{1/2} —7	5 ^{1/2} —6	5 ^{1/2} —7
Квітень	5—6	5—6 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}	5 ^{1/2} —7	5—6	—	5—6	5 ^{1/2} —7	5 ^{1/2} —6	5 ^{1/2} —7
Травень	4 ^{3/4} —6	5—6	—	—	5—6	5—6	5—5 ^{1/2}	5—6	5—6	5 ^{1/2} —7
Червень	4 ^{3/4} —6	5—6 ^{1/2}	—	—	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—6	5—5 ^{1/2}	5 ^{1/2} —7
Липень	5—6	5—6 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}	5—7	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—6	5—5 ^{1/2}	5—6
Серпень	5—6	5—6 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}	5—7	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—6
Вересень	5—6	5—6	5—6 ^{1/2}	5—7	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—5 ^{1/2}	5—6	5—5 ^{1/2}	5—6 ^{1/2}

Амплітуда коливань пересічно дає 1—2 коп. на пуді. Вища ціна в дальших од складу пунктах; в місці перебування складу ціна не перевищує 5—5½ коп. за фунт. Поміж окремими місяцями гострих різниць не помічається. Приватник торгує за ту саму ціну або на ½—1 коп. дорожче ніж кооперація.

В районі гас дорожчий, а хліб дешевший, але все-ж-таки пересічно взаємовідношення цін і тут ідуть на користь селові. За даними Козоренка („Хлебная торговля“ — Товарові ринки Київського району — видання К. Т. Б. — 1925 р.) ціни на хліб у районі також увесь час зазнають значних коливань, виявляючи виразну тенденцію зростати, наприклад, по Київській окрузі ціна на жито в серпні 1924 року дорівнювала 1 крб. 34 коп., у жовтні — листопаді падає до 1 крб. 05 коп., в грудні підвищується до 1 крб. 68 коп., заховуючися до лютого, а в березні спостерегаємо дальше підвищення — до 1 крб. 90 коп., в квітні — до 2 крб. 30 коп., в травні та до кінця року — до 2 крб. 50 коп.—2 крб. 53 коп. Це гостріші коливання в Бардичівській окрузі: від 1 крб. в серпні ціна падає до 80 коп. у вересні та жовтні 1924 р., а далі — з листопада, весь час підвищуючись, досягає до 2 крб. 90 коп. в травні. Для гасу таких скоків в 1924—25 р. ми зовсім не постерегаємо.

Щодо надбавки до гуртових цін при роздрібному продажу, то в Києві в 1924—25 р. вона виявлялася такими цифрами (у відсотках):

МІСЯЦІ	Ц і н а						% надбавки	
	Гуртова		Роздрібна				Коопер.	Приват.
			Коопер.		Приват.			
	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.	Крб.	Коп.		
1924 р.								
Жовтень	1	67,5	—	—	1	93	—	15,5
Листопад	—	—	—	—	1	95	—	16,5
Грудень	—	—	—	—	1	90	—	13,5
1925 р.								
Січень	—	—	—	—	1	87,5	—	12
Лютий	—	—	—	—	1	87	—	12
Березень	—	—	2	—	2	—	19,5	19,5
Квітень	1	67	1	90	2	10	14	26
Травень	—	—	1	90	2	—	13,5	20
Червень	—	—	1	90	2	—	13,5	20
Липень	—	—	1	90	2	—	13,5	20
Серпень	—	—	1	90	2	—	13,5	20
Вересень	—	—	1	90	2	—	13,5	20

Яка величезна зміна за один рік! Тимчасом як у 1923/24 р. роздрібні ціни що-місяця змінюються, тут ціни сталі протягом цілого року. Ринок упорядкований цілком, очевидно, перебуваючи під впливом державної політики цін. Коливання що-до роздробу не виходять, пересічно по-за межі 1 крб. 90 к. — 2 крб. за пуд, тільки раз — у квітні місяці — вони підвищуються до 2 крб. 10 коп. за пуд. Приватний ринок торгує 10 копійками на пуді дорожче, ніж кооперація. Надбавки до гуртових цін не перевищують 20⁰/₀, за винятком квітня, коли приватник надбавляв 26⁰/₀. По окремих місяцях націнки становлять 12—13—16⁰/₀. Гуртова ринкова ціна, не змінюючися протягом року, відповідає прайс-курантній ціні Нафтосиндикату.

Перше півріччя 1925/26 р. дає небагато нового проти 1924/25 року. „Ножиць“ роздрібних і гуртових цін гасовий ринок на собі не зазнає, як це ми спостерегаємо що-до інших промислових товарів. У Києві роздрібна ціна весь час тримається на рівні 4³/₄—5 коп. за фунт (1 крб. 90 к. — 2 крб. пуд) у кооперації та 5 коп. фунт (2 крб. пуд) у приватних торговців ¹⁾.

Взагалі в районі весь час існують стабілізовані ціни 1924/25 року. Ціна на хліб в районі — нестала, виявляючи безупинну тенденцію зростати; у Києві, наприклад, житнє борошно з 1 крб. 45 к. (у кооперації), 1 крб. 60 к. (у приватників) за пуд у жовтні досягає 1 крб. 60 к. — 1 крб. 90 к. в листопаді — грудні, 1 крб. 70 к. — 2 крб. — у січні та 1 крб. 90 к. — 2 крб. 25 к. — у лютому й березні.

Це призводить до того, що еквівалент хліба і далі падає, порівнюючи з гасом. Ми гадаємо, що органи, які регулюють ціни, повинні вже спити на цьому увагу.

Торкалися ми тільки кон'юнктури гасового ринку, оскільки решта нафтопродуктів або, — як це з'ясовано вгорі, — мало стикається з ринком, взагалі, або не має й не може мати такого значіння, щоб зупинитися на них, тим більш, що відповідних матеріалів відносно їх сливе немає й облік ніде не робиться (див. табл. на стор. 157).

З початку розглядуваного періоду, геть аж до грудня 1925 р. включно ціни весь час знижуються: гас — на 30⁰/₀, нафта — на 21⁰/₀, чорне мастило — на 17⁰/₀, машинове масло № 2 — на 19⁰/₀. З початку 1926 р. ціни на гас і нафту трішки підвищуються: перший — на 1,8⁰/₀, друга — на 5,8⁰/₀, а наприкінці першого півріччя 1925/26 р. — знову підвищується ціна на нафту — від 92 к. до 99 к., тоб-то ще на 7,6⁰/₀. Машинове масло № 2 протягом усенького періоду (2¹/₂ роки) зовсім не дорожчає.

Отже, у підсумкові 2¹/₂ років найбільшого зниження дізнає продукт широкого споживання — гас, найменшого — промислова нафта. Підвищувальний період найбільше зачепив останню: вона протягом одного останнього півріччя підвищилася на 14⁰/₀.

¹⁾ За даними Торговельно-Промис. Бюлетеня Київ. Тов. Біржі.

ПРАЙС-КУРАНТОВІ ГУРТОВІ ЦІНИ ¹⁾ НАФТОСИНДИКАТУ В КИЇВІ
НА ГОЛОВНІ ПРОДУКТИ (з акцизом).

	Гас		Нафта		Машинове № 2		Чорне мастило	
	Крб.	К.	Крб.	К.	Крб.	К.	Крб.	К.
Од 14 серпня до 4 жовтня 1923 р.	2	38	1	10	3	69	1	17
„ 4 жовтня 23 р. до 15 жовт. 24 р. . .	2	26	1	05	3	52	1	13
„ 15 січня 1924 р. до 29 січня „ . .	1	71	1	05	3	52	1	13
„ 29 січня „ до 9 квітня 24 р. . .	1	67	0	96	3	03	1	02
„ 19 квітня „ до 1 жовт. 25 р. . .	1	67	0	92	3	02	0	98
„ 1 жовтня 25 р. до 30 груд. „ . .	1	67	0	87	3	00	0	97
„ 30 грудня „ до 30 берез. 26 р. . .	1	70	0	92	3	00	0	97
„ 30 березня 1926 р.	1	70	0	99	3	00	1	00

Увага: В інших пунктах ціни вищі або нижчі, ніж київські в межах 10 к. залежно від вартости перевозу залізницею.

Торговельна ціна на нафтопродукти утворюється як наслідок надбавки до калькуляційної ціни: що-до гасу — 4⁰/₁₀₀, що-до інших продуктів — 5¹/₂⁰/₁₀₀. Доки не було запроваджено тверду валюту, додавали ще 5⁰/₁₀₀ на страхування від падання курсу. Коли продають продукт франко станція відсилання, то приймають торговельну ціну в місці наливання.

Окрім торговельних цін існують ще тверді ціни, що їх установлює РПО, Держплан та ВРНГ. Ціни встановлюються відносно планового постачання залізниць та військового відомства. Ціни оці значно нижчі не тільки од торговельних, але навіть і від тих, по яких Нафтосиндикат приймає продукти від виробничих трестів. Недовиторг компенсують, відповідно підвищуючи торговельні ціни. Понадпланові кількості, що їх забирають органи Н. К. Ш. та Військ. від. оплачуються вже на загальних підставах. Тверді ціни на гас стверджує Наркомторг, і вони для Нафтосиндикату є граничні — при продажу всім покупцям. Тут мається на увазі відпускати продукт широкого споживання по мінімальній ціні. Нафтосиндикат має на гасі тільки 1—2⁰/₁₀₀ зиску.

У звязку з загальною протекційною політикою що-до поширення — тракторного оброблювання, нафтопродукти для тракторів одпускають по собівартості, додаючи тільки транспортні та тверді по складові видатки; не виправляються ні акциз, ні видатки Нафтосиндикату що-до податків, сховання і т. д.

7. Біржовий оборот по нафтопродуктах.

На Київській Товарній Біржі одбулося в 1923/24 році 5 оборудок по продажу й одна по купівлі нафтопродуктів на загальну суму 323.435 крб., що до загального біржового обороту (76.149.398 крб.) становить 0,4⁰/₁₀₀.

¹⁾ Роздрібні ціни ввесь час на 5⁰/₁₀₀ вищі.

В 1924/25 р. і в першому півріччі 1925/26 р. біржові обороти по нафтопродуктах виглядають так:

1924/25 РІК.

МІСЯЦІ	Біржові			Позабіржові			Районові (к. Київ. та Черніг. губ.			Сукупн		
	Кількість оборудок	Сума	% до заг. бірж. обороту	Кількість оборудок	Сума	% до заг. бірж. обороту	Кількість оборудок	Сума	% до заг. бірж. обороту	Кількість оборудок	Сума	% до обороту
Жовтень	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Листопад	2	6800	0,3	—	—	—	2	539	0,1	4	7339	—
Грудень	—	—	—	2	5318	0,2	1	312	—	3	5630	—
Січень	—	44100	0,8	—	—	—	3	1032	0,2	4	45132	—
Лютий	—	—	—	—	—	—	6	3265	0,5	6	3265	—
Березень	—	—	—	—	—	—	5	1691	0,3	5	1691	—
Квітень	1	8400	0,1	5	18648	0,3	1	460	—	7	27508	—
Травень	—	—	—	—	—	—	2	1562	0,1	2	1562	—
Червень	1	2750	—	3	5627	0,1	6	8596	0,7	10	16973	—
Липень	2	3056	—	—	—	—	1	1196	0,1	3	4252	—
Серпень	—	—	—	—	—	—	4	1895	0,1	4	1895	—
Вересень	1	55000	0,5	2	3137	0,1	17	4627	0,4	20	65764	—
Разом	8	120106	0,1	12	32730	0,1	48	28175	0,2	68	181011	0,1

1-ШЕ ПІВРІЧЧЯ 1925/26 РОКУ.

МІСЯЦІ	Біржові			Позабіржові та районіві			Сукупні		
	Кількість оборудок	Сума	% до заг. бірж. обороту	Кількість оборудок	Сума	% до заг. бірж. обороту	Кількість оборудок	Сума	% до заг. бірж. обороту
Жовтень	—	—	—	9	7000	0,1	9	7000	—
Листопад	3	1008000	10	1	3400	—	4	1011400	—
Грудень	2	18300	—	23	13200	0,1	25	31500	—
Січень	—	—	—	17	8400	0,1	17	8400	—
Лютий	—	—	—	17	186700	2	17	186700	—
Березень	1	1400	—	23	218700	2,3	24	220100	—
Разом	6	1027700	0,9	90	437400	0,8	96	1465100	0,9

У 1924/25 р. біржові обороти по нафтових товарах становлять загалом, по біржових та позабіржових оборудках, в Києві, й в районі — 0,1% загального біржового обороту й 0,2% до загальної кількості оборудок. У першому півріччі 1925/26 р. оборудки по нафтопродуктах підвищуються до 0,9% загального біржового обороту й 0,3% загальної кількості оборудок. Підвищення пояснюється тим, що тоді складено договори з головними споживачами (Комгоспом, Металотрестом, Цукротрестом „Ларьком“ та Південо-Західніми залізницями); окрім того, й районні склади проводять через Біржу велику кількість оборудок.

Але в основі торгівля полягає в тому, що склади відпускають продукти дрібним, здебільшого, споживачам. Ця категорія покупців через Біржу не переходить.

Беручи на увагу таке мізерне значіння біржових оборотів по нафтопродуктах, вважаємо за непотрібне зупинятися на них та докладніше їх розроблювати.
